

Masarykova univerzita

Filozofická fakulta

Ústav pedagogických věd

Pedagogika

Monika Prášková

Historie Gymnázia v Třebíči od roku 1871 do roku 1918

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Michal Šimáně

2013

*Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci vypracovala
samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.*

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Michalu Šimáně za odborné vedení této práce a za jeho cenné rady. Mé díky patří také zaměstnancům Státního okresního archivu v Třebíči, především paní Jitce Kovářové, a vedení Gymnázia v Třebíči, hlavně paní učitelce Mgr. Daně Pelánové za její ochotu a pomoc.

ANOTACE

Tato bakalářská práce se zabývá historickým vývojem Gymnázia v Třebíči od jeho založení roku 1871 do roku 1918. Zaměřuje se zejména na problémy, s nimiž se gymnázium v této době muselo potýkat jako byly například poněmčení a následné počestřování gymnázia, nedostatek výukových prostor, první světová válka apod.

ABSTRACT

This thesis describes and analyses the historic evolution of the secondary school “Gymnázium Třebíč”, from its foundation in 1871 until 1918, focusing primarily on problems connected with this historical period, such as germanization followed by czechifying of the school, lack of classroom, World War I etc.

KLÍČOVÁ SLOVA

Dějiny školství, školství v Třebíči, gymnázia, Gymnázium v Třebíči, Třebíč, 1871-1918.

KEY WORDS

History of education, education in Třebíč, secondary school „Gymnázium Třebíč“, Trebic, period of 1871 – 1918.

OBSAH

ÚVOD.....	7
1. NOVODOBÉ ČESKÉ STŘEDNÍ ŠKOLSTVÍ DO ROKU 1918	9
1.1 PRVNÍ ČESKÁ GYMNÁZIA NA MORAVĚ	13
2. POČÁTKY TŘEBÍČSKÉHO ŠKOLSTVÍ	14
3. GYMNÁZIUM V TŘEBÍČI	16
3.1 ZALOŽENÍ GYMNÁZIA A NÁSLEDNÉ PONĚMČENÍ	16
3.2 BOJ O POČEŠTĚNÍ GYMNÁZIA	19
3.3 STAVBA NOVÉ BUDOVY	22
3.4 GYMNÁZIUM V DOBĚ 1. SVĚTOVÉ VÁLKY	26
3.5 UČITELÉ A ŽÁCI	28
ZÁVĚR.....	32
POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE	34
a) Literatura	34
b) Archivní materiály	35
PŘÍLOHY	37
Příloha č. 1.....	37
Příloha č. 2.....	38
Příloha č. 3.....	39
Příloha č. 4.....	40
Příloha č. 5.....	41
Příloha č. 6.....	42
Příloha č. 7.....	43
Příloha č. 8.....	44
Příloha č. 9.....	45
Příloha č. 10.....	46
Příloha č. 11.....	47
Příloha č. 12.....	48
Příloha č. 13.....	49
Příloha č. 14.....	50
Příloha č. 15.....	51
Příloha č. 16.....	52

Příloha č. 17.....	53
Příloha č. 18.....	54

ÚVOD

Cílem mé bakalářské diplomové práce je poznat, popsat a interpretovat historický vývoj Gymnázia v Třebíči od jeho založení roku 1871 do roku 1918. Také chci popsat problémy, s nimiž se muselo vedení gymnázia potýkat v této vymezené době, jako například s poněmčením a s následnými problémy při počest'ování gymnázia, s nedostatkem výukových prostor, s první světovou válkou apod. Touto prací chci upozornit na významnost jednoho z nejstarších českých gymnázií na Moravě.

V první kapitole práce se věnuji vývoji novodobého českého středního školství od tereziánských reforem do roku 1918, abych poukázala na celkovou situaci ve středním školství v českých zemích, a popisuji nejvýznamnější zákony a reformy, které ovlivnily střední školství v této době. První podkapitola se zabývá vznikem prvních českých gymnázií na Moravě, protože nelze opomenout, že třebíčské gymnázium je čtvrté nejstarší české gymnázium na Moravě. Druhá kapitola je věnována počátkům třebíčského školství. Stručně zde popisuji situaci v Třebíči před založením gymnázia. Třetí kapitola se již věnuje samotnému gymnáziu. Má pět podkapitol. První podkapitola se věnuje složité cestě k založení gymnázia. Gymnázium bylo již ve třetím roce svého trvání poněmčeno a pak dlouhou dobu probíhal boj o jeho počestění. Tomuto boji se věnuje druhá podkapitola. Náplní této podkapitoly je také přeměna nižšího gymnázia na vyšší české gymnázium. Třetí podkapitola popisuje stavbu nové budovy a umístění gymnázia do této budovy v roce 1889. Ve čtvrté podkapitole popisuji těžkou situaci gymnázia během první světové války. Pátá, poslední podkapitola, se věnuje učitelům a především žákům, jejich počtu, věku, národnosti, vyznání apod. V této podkapitole bych chtěla poukázat také na nejvýznamnější učitele a žáky působící na třebíčském gymnáziu do roku 1918. V závěru práce chci shrnout výsledky bádání a odpovědět si na mnou stanovenou výzkumnou otázku: Jak se vyvíjelo Gymnázium v Třebíči od svého založení do roku 1918 a s jakými problémy se v této době potýkalo? Práci doplňují přílohy, které ilustrují vývoj a proměny Gymnázia v Třebíči.

Tuto práci jsem vypracovala s pomocí několika výzkumných metod a analýzy historických pramenů a sekundární literatury¹. Využívala jsem hlavně metodu přímou, která slouží k získávání historických faktů přímo z pramene (v mém případě se jednalo o archivní

¹ Více o historickém výzkumu, typech metod, technikách historikovy práce a historických pramenech píší Maňák & Švec (2005), Hroch & kol. (1985) nebo Zwettler, Vaculík & Čapka (1996).

materiály - výroční zprávy, památníky apod.). Události jsem zachycovala od nejstarších po nejmladší, proto musím zmínit i metodu progresivní.

Při zpracovávání této práce jsem vycházela především z materiálů Státního okresního archivu v Třebíči (výroční zprávy, paměti apod.), z materiálů Moravského zemského archivu v Brně, z almanachů, památníků, novinových článků a literatury, která je zaměřená na dějiny školství, především středního, v českých zemích a v Třebíči. V archivu jsem se setkala také s německy psanými prameny, protože gymnázium bylo na určitou dobu poněmčeno.

Gymnázium v roce 2013 oslaví již 142. výročí svého trvání. Třebíčské gymnázium patří mezi nejstarší česká gymnázia na Moravě a za dobu své existence si prošlo nejedním složitým obdobím.

Na Gymnáziu v Třebíči studovali moji rodiče, můj bratr i já a musím říci, že na čtyři roky strávené na této škole ráda vzpomínám. Protože je tato škola mému srdci blízká, rozhodla jsem se o ní psát svoji bakalářskou práci. Vedení školy i učitelé mě v mém úmyslu velmi podporovali.

1. NOVODOBÉ ČESKÉ STŘEDNÍ ŠKOLSTVÍ DO ROKU 1918

Ve své bakalářské práci chci poznat, popsat a interpretovat historický vývoj Gymnázia v Třebíči do roku 1918. Vývoj tohoto gymnázia však úzce souvisí s vývojem celého středního školství v českých zemích a s novými zákony a reformami, které byly do roku 1918 přijaty. Proto jsem se rozhodla první kapitolu práce věnovat právě vývoji novodobého českého středního školství do roku 1918.

Novodobé české školství vycházelo z tereziánských reforem. V roce 1773 byl zrušen jezuitský řád a všechny jezuitské školy převzal stát. Marie Terezie považovala školu za politickou záležitost, proto se do popředí stále více dostával stát. K reorganizaci obecné školy došlo díky Všeobecnému školnímu řádu z roku 1774, jehož autorem byl Johann Ignaz Felbiger (Jůva sen. & jun., 1997). Došlo k zavedení povinné školní docházky pro děti obou pohlaví ve věku od šesti do dvanácti let. Učitelé se v této době kromě vyučování ve škole věnovali také řemeslu nebo pracovali pro sedláky či faráře. Důvodem bylo, že se nemohli uživit pouze učením ve škole. Výuka dětí byla realizována ve třech typech státních škol - triviální, hlavní a normální.² Po ukončení hlavní nebo normální školy a po dovršení deseti let mohli žáci pokračovat ve studiu na gymnáziích, museli ale složit přijímací zkoušku. V normální škole byla vzdělávána mládež, ale i učitelé se zde mohli účastnit vzdělávacího kurzu tzv. preparandy (přípravky). Z preparand se po roce 1869 staly učitelské ústavy.

Gymnázia v českých zemích spravovaly mnišské řády, především jezuité. Gymnázia poskytovala všeobecné střední vzdělání s důrazem na antickou kulturu a klasické jazyky (Kuzmin, 1981). Poté, co stát v roce 1773 převzal jezuitská gymnázia, byl razantně snížen jejich počet, „v Čechách bylo ze 44 jezuitských gymnázií uzavřeno 31, to znamená téměř 75%“ (Štverák, 1983, s.185). Kvůli zavedení vysokého školného se počet žáků velmi snížil. Díky osvícenským názorům Josefa II. bylo povoleno židům, aby studovali na středních školách a byly zrušeny tělesné tresty. Přechod mezi gymnázii a univerzitami tvořil filozofický kurs.

Všeobecný školní řád neupravoval vyšší školství (gymnázia). Podle Jůvy (1997) vycházela pozdější reorganizace středního školství z návrhu Gratiana Marxe z roku 1775. Podle jeho návrhu vznikala pětitřídní a později šestitřídní gymnázia, na kterých se vyučovalo německy a od třetí třídy latinsky. Jeden učitel vyučoval všechny předměty, kromě náboženství. Od roku 1781 byly všechny předměty ve všech třídách na gymnáziích vyučovány německy,

² O výuce na těchto typech škol píše podrobněji například Kuzmin, 1981.

proto „nebyl do 1. třídy gymnázia přijat nikdo, kdo se nevykázal znalostí němčiny“ (Veselá, 1992, s. 18). V roce 1816 byl vydán jazykový dekret, který byl velmi vítán českými vlastenci, neboť nařizoval, aby na gymnáziích v českých zemích učili profesori, kteří znají český jazyk a aby se žáci cvičili v českém jazyce. Tento dekret sehrál pozitivní roli, protože stál proti germanizační politice vlády, bohužel však nebyl důsledně dodržován a časem byl značně omezen. V roce 1819 byly vydány nové gymnazijní osnovy, které zcela vyloučily přírodní vědy ze středních škol, rozšířily výuku latiny až na jedenáct hodin týdně a byl opět zaveden systém, kde třídní učitel vyučoval ve své třídě vše kromě náboženství. V roce 1821 bylo dvorním dekretem zakázáno vyučovat češtinu jako řádný jazyk. Toto období, až do roku 1848, je považováno za období stagnace a úpadku ve školství (Veselá, 1972).

Reformou Exner-Bonitzovou v letech 1848-49 vznikla další koncepce středního školství. Od školního roku 1848/49 byl z ministerského výnosu prohlášen český jazyk povinným předmětem na státních gymnáziích. V roce 1849 došlo k vydání Nástinu organizace gymnázií a reálků a střední školy se začaly dělit na osmiletá humanisticky zaměřená gymnázia a na sedmileté matematicko-přírodovědné reálky, obě ukončeny maturitou. Gymnázia i reálky byly rozděleny na nižší a vyšší stupeň. Těžištěm výuky na gymnáziích byly klasické jazyky (latina a řečtina), ale také se rozšířila výuka tzv. reálií (Veselá, 1992). Reálka měla zajišťovat všeobecné vzdělání, připravovat na praktický život, řemeslná povolání a studium na technických ústavech. V roce 1848 nebyly přijaty nové zákony pro základní školství. To se tak muselo řídit starým školním řádem z roku 1774, který již nebyl dostačující.

Rok 1848 nebyl pro české školství významný jen vydáním nových konceptů a zákonů týkajících se středního školství a zřízením ministerstva vyučování, ale v tomto roce došlo také k porážce revoluce a díky tomu se stále více prohluboval školský, politický a společensko-kulturní rozchod dvou národností žijících v českých zemích-české a německé. To se projevovalo především v poslední třetině devatenáctého století, kdy byly zakládány zvláště německé a české školy. Německých škol bylo podstatně více, byly rozvinutější a privilegované. Během vlády Alexandra Bacha se opět dostala na všech školách do popředí němčina a probíhala násilná germanizace.

Podle Kaspera a Kasperové (2008) byly děti koncem devatenáctého století, zejména v německých školách a organizacích, vychovávány nacionalisticky. Řada českých učitelů a osobností se snažila o zlepšení situace českých škol, především to byli Karel Slavomij

Amerling a Jan Vlastimír Svoboda.³ V roce 1859 byl Bach odvolán z funkce a došlo k uvolnění situace, které se projevilo i ve školství. Čeština, jako vyučovací jazyk, se opět dostala do popředí a byla zrovnoprávněna s němčinou. To bylo potvrzeno roku 1866 vydáním Zákona o jazykové rovnoprávnosti na školách. Od tohoto roku mluvíme skutečně o českém středním školství (Veselá, 1992).

Důležitým mezníkem v českém školství je také květen 1869. Přijetím tzv. říšského školského zákona roku 1869⁴ došlo ke zkvalitnění školského systému, byla zavedena osmiletá povinná školní docházka a došlo ke zřízení obecné školy a školy měšťanské. Po ukončení obecné školy, později i měšťanské školy, mohli žáci pokračovat ve studiu na střední škole.

V průběhu devatenáctého století, a především na jeho konci, došlo ke stabilizaci školství, k rozvoji průmyslových a dalších středních odborných škol, ke zkvalitnění učebnic a vyučovacích metod a k zavádění nových vyučovacích předmětů. Na druhou stranu učitelé v této době čím dál více kritizovali přetěžování žáků, zejména co se týče pamětního učení.

Hasnerův zákon platil i po roce 1918 a v období mezi světovými válkami. Zajistil svobodu vyučování a vědy, vznik školských rad a zrovnoprávnil hlavní jazyky. Moc náboženská a světská byla rozdělena tak, že církve zajišťovala výuku náboženství a stát zajišťoval vrchní dozor.

V osmdesátých letech devatenáctého století docházelo k rozvoji dívčího školství. „Na založení první dívčí všeobecné střední školy v roce 1890 v Praze – gymnázium Minerva – měla zásluhu Eliška Krásnohorská. Následně byla zakládána zejména tzv. šestiletá dívčí lycea“ (Kasper & Kasperová, 2008, s. 100).

V roce 1908 se ve Vídni konala anketa o středoškolské reformě, které předsedal ministr vyučování Marchet. Probíhaly názorové boje mezi zastánci ustanovení jednotné střední školy a zastánci diferenciovaných středních škol (Cach, 1981). Vláda se snažila o diferenciaci typů středních škol. Roku 1909 byla schválena reforma, která upravovala osnovy gymnázií a reálek a zřizovala nový typ středních škol – reálná gymnázia dvojího typu (A a B). První pokus o zřízení reálného gymnázia byl uskutečněn již roku 1862 v Táboře, později

³ K. S. Amerling, zakladatel vzdělávacího ústavu pro učitele českých národních škol a později ředitel české hlavní školy v Praze, který se věnoval také rozvoji dívčího školství a školek. J. V. Svoboda, český učitel, který zakládal tzv. opatrovny pro děti předškolního věku - školky (Kasper & Kasperová, 2008).

⁴ Zákon z roku 1869 byl vypracován hlavně ministrem Leopoldem Hasnerem, proto bývá nazýván Hasnerův zákon (Kasper & Kasperová, 2008).

vznikla další reálná gymnázia. Vláda je trpěla, ale oficiálně byly schváleny až reformou z roku 1909 (Veselá, 1992).

Dosavadní typy středních škol, osmitřídí gymnasium a sedmitřídí reálka, budou trvat dále, ale jejich osnovy budou reformovány. Vedle nich bude zřízeno jako nový typ střední školy osmitřídí reálné gymnasium bez řečtiny, s latinou, jedním moderním jazykem a s rozšířenou výukou přírodovědných předmětů (Veselá, 1972, s. 43).

Gymnázia časem přejala některé změny, které se uplatňovaly v těchto nových typech středních škol. Jak již bylo zmíněno dříve, existovala reálná gymnázia dvojího typu, vedle reálného gymnázia bylo zaváděno i reformní reálné gymnázium. Tato reálná gymnázia byla podobná reálkám, ale na vyšším stupni vypouštěla chemii a deskriptivní geometrii a naopak zavedla rozsáhlou výuku latiny a také filozofickou propedeutiku. Do první světové války se rychle rozvíjela reálná gymnázia, ale reformní reálná gymnázia se příliš nevžila. V roce 1908 byl dán ministerský souhlas, aby byla v Děčíně založena reformní střední škola, která v sobě spojovala gymnázium, reálku i reálné gymnázium. V nejnižších dvou třídách byla výuka společná a od třetí třídy si žáci vybírali zaměření. Mohli pokračovat v gymnazijním oddělení, reálném oddělení nebo reálně gymnazijním oddělení (Veselá, 1972).

V březnu 1909 bylo vydáno nařízení, které uznávalo maturitní vysvědčení ze všech typů středních škol za rovnocenné. V tomto roce došlo také k úpravě obsahu maturitních zkoušek. Po složení maturitních zkoušek se mohli studenti středních škol hlásit na univerzity. Studentky dívčích lyceí však nebyly spokojené se zaměřením lyceí, protože neumožňovala pokračovat ve vysokoškolském studiu. Reforma v letech 1908-1909 bohužel neupravovala česká dívčí lycea. Až v roce 1912 došlo k úpravě, která zavedla dvojstupňovitost výuky a přiblížila osnovy reálkám a reálným gymnáziím. V roce 1912 bylo v Čechách devět lyceí a jedno na Moravě. V prvních letech republiky byla dívčí lycea přeměňována na reformní reálná gymnázia (Veselá, 1972).

Reálná gymnázia se před první světovou válkou a po válce rychle rozvíjela a začala vytlačovat tradiční typy škol - reálky a především gymnázia. Za pouhé desetiletí fungování dostihlo reálné gymnázium počtem žáků a škol gymnázium klasické. „Ve školním roce 1917-1918 bylo v českých zemích 38 gymnázií s 9 507 žáky, 35 reálných gymnázií s 9 457 žáky a 43 reálek s 15 121 žáky“ (Veselá, 1972, s. 50). Kromě výše zmíněných typů škol existovaly také odborné školy, které připravovaly na speciální povolání. Například to byly školy hospodyňské, řemeslnické, lesnické a pedagogické (Cach, 1981).

První světová válka rozvoj školství zastavila. Školní budovy byly zabírány armádou, výuka byla řešena směnami, redukcí vyučovacích hodin a jejich krácením, také školní rok byl zkrácen, výuka nepovinných předmětů byla zastavena a řada žáků a profesorů odešla na vojnu. Škola měla v této době hlavně přispívat k válečnému úsilí a měla zdůrazňovat žákům věrnost rakouské dynastii. Rozvoj školství započal opět po skončení války.

Devatenácté století přineslo řadu zákonů a změn, které ovlivnily střední školství. Bylo to období růstu gramotnosti, ale i boje proti germanizaci a boje za zlepšení situace v českém školství. Po vzniku samostatného československého státu roku 1918 docházelo k živým diskuzím týkajících se koncepce školské soustavy. V této otázce byl velmi zainteresován i prezident T. G. Masaryk, který se zúčastnil Prvního sjezdu československého učitelstva a přátel školství v osvobozené vlasti (Jůva sen. & jun., 1997).

1.1 PRVNÍ ČESKÁ GYMNÁZIA NA MORAVĚ

V této práci chci popsat historii Gymnázia v Třebíči, ale nelze opomenout, že toto gymnázium bylo čtvrté nejstarší české gymnázium na Moravě. Jak jsem již psala výše, od roku 1866 můžeme mluvit o českém středním školství, protože začaly fungovat střední školy s češtinou jako vyučovacím jazykem. Na těchto školách bývala němčina pouze jedním z povinných předmětů. Od roku 1866 byla zakládána česká gymnázia na Moravě. První byla v tomto roce založena slovanská gymnázia v Brně a v Olomouci, roku 1870 přibýlo gymnázium v Přerově a v roce 1871 nižší gymnázium v Třebíči, které však bylo již v roce 1873 poněmčeno a českým se opět stalo až v roce 1885 (Veselá, 1992).

2. POČÁTKY TŘEBÍČSKÉHO ŠKOLSTVÍ

V této kapitole bych ráda stručně popsala, jak se vyvíjelo třebíčské školství před založením gymnázia a jaké školy v Třebíči vlastně fungovaly.

Již od 12. století byl střediskem vzdělávání a kultury v třebíčském regionu benediktinský klášter. Podle Padrnosové (2005) však pochází první písemná zmínka o škole v Třebíči z roku 1556. Jednalo se o vyšší latinskou školu, která byla na dobré úrovni. Na tuto školu rektor pražské univerzity jmenoval učitele a žáci po absolvování této školy mohli přímo pokračovat ve studiu na univerzitě. Město Třebíč bylo jedním z hlavních center jednoty bratrské, a proto zde jednotu bratrská také založila školu. Ta brzy dosáhla stejné úrovně jako městská škola. Nástup rekatolizace však znamenal její konec. Úroveň městské školy postupně upadala. V Třebíči žila velká židovská komunita, která provozovala vlastní školu. Tato škola poskytovala pouze základní vzdělání. Podle Padrnosové (2007) pochází první zmínka o židovské škole z roku 1601. Židovská škola fungovala dál i po tereziánských reformách.

Před přijetím tereziánských reforem fungovalo na Třebíčsku celkem šest škol. Po školských reformách se městská škola v Třebíči změnila na školu triviální. Měla pouze dvě třídy a byla naprosto nedostačující, protože počet dětí způsobilých pro školní docházku převyšoval její možnosti. Proto město muselo postavit novou budovu a vznikla další triviální škola. Nicméně ani nově zbudovaná škola brzy nestačila pojmout velký počet dětí. Na počátku 19. století nastupovaly děti v Třebíči do školy až v deseti letech a již ve třinácti letech školu opouštěly, to vedlo k poklesu úrovně vzdělanosti. Špatné postavení měli také učitelé. Podle Janáka (1981) učitelé raději přecházeli do služby obecného strážníka, protože byla lépe placená. V roce 1822 město postihl požár, který zasáhl obě školní budovy a výuka tak byla na dva roky omezena. V roce 1844 město postavilo novou dvoupatrovou školní budovu, do které byly přestěhovány obě triviální školy. Město se vždy velmi bránilo zvyšování nákladů na školství.

V sedmdesátých letech 18. století byl ale podniknut pokus o vytvoření gymnázia. Hlavní iniciátor byl hrabě Emanuel Filibert Valdštejn, který žádal kapucínský klášter, aby zřídil střední školu v Třebíči. Střední škola byla potřebná, neboť žáci neměli dostatečnou přípravu pro další studium na univerzitách. Město postrádalo vzdělané lidi, proto často zastávali úřady lidé bez dostatečného vzdělání. Město a kapucíni poslali žádost Marii Terezii, ta ale zřízení latinské šestitřídní školy zamítla. Roku 1857 vznikla v Třebíči po dlouhém snažení hlavní škola, kterou navštěvovalo 262 žáků.

Kvůli neustále se zvyšujícímu počtu žáků byla nutná reorganizace škol. Došlo k ní v roce 1869. Dosavadní školy v Třebíči byly zrušeny a vznikla nová pětiletá chlapecká škola a také čtyřletá dívčí škola. Při této reorganizaci se již počítalo se založením gymnázia, na kterém by žáci mohli pokračovat ve studiu.

3. GYMNÁZIUM V TŘEBÍČI

Předchozí kapitoly stručně popsaly situaci ve středním školství v českých zemích do roku 1918 a počátky třebíčského školství. V této kapitole se budu již věnovat samotnému třebíčskému gymnáziu.

První problém nastal již při snaze třebíčských obyvatel založit gymnázium. Jak jsem psala již ve druhé kapitole, Třebíč nutně potřebovala střední školu. Následující kapitoly se budou věnovat založení a dalšímu vývoji gymnázia až do roku 1918.

3.1 ZALOŽENÍ GYMNÁZIA A NÁSLEDNÉ PONĚMČENÍ

Ve druhé kapitole jsem již naznačila, že první pokus o založení gymnázia se uskutečnil v roce 1772 a stál za ním hrabě Emanuel Filibert Valdštejn. Ten se dohodl s kapucíny a slíbil jim, že bude ročně přispívat na provoz školy více než 1800 zlatých. Poté zaslali společně žádost o zřízení gymnázia Marii Terezii, která ji ale zamítla, ačkoliv ji schvaloval jak krajský hejtman, tak gubernium i studijní komise. Časem se ukázalo, že hlavním důvodem bylo to, že v té době se již připravovaly změny a nový studijní řád pro gymnázia, který byl přijat v roce 1775. Velká část gymnázií byla zrušena, případně docházelo ke zkrácení doby výuky. Gymnázií zůstalo na Moravě pouze sedm a k přijetí ke studiu na tato gymnázia byla potřebná výborná znalost německého jazyka. Třebíč musela po neúspěchu Emanuela Filiberta Valdštejna a po nepříznivých událostech čekat na zřízení gymnázia dalších sto let (Fišer, 1996a).

Po roce 1848 se opět objevila myšlenka založení českého gymnázia. Původcem této myšlenky byl dr. J. M. Haněl, zakladatel Měšťanské besedy v Třebíči a národní buditel, který bojoval proti poněmčování. Třebíččané chtěli zřídit reálné gymnázium, kde by se vyučovala francouzština, kreslení a přírodní nauky. Jednalo se tedy o nový typ gymnázia. Po nastolení Bachova absolutismu však byla tato myšlenka pohřbena a díky politickému vývoji došlo ke stagnaci ve školství. V třebíčské obecní správě zasedali němečtí občané, kteří neměli zájem zakládat české gymnázium. Čeští buditelé se však své myšlenky nevzdávali. K doktoru Hanělovi se přidali i Ignác Přerovský, Alois Hassek, František Müller a další. Roku 1864 se právě dr. Haněl a Ignác Přerovský dostali do městské rady, kde se snažili ještě více bojovat za založení českého gymnázia, i když tento boj byl velmi těžký, neboť městská rada byla stále hlavně německá.

Další pokus o zřízení gymnázia se uskutečnil v roce 1867, kdy se zástupci města snažili přednést žádost ministru školství Hasnerovi a Františku Josefovi I., kteří je ale

nevyslechli. Úspěchu dosáhli až Ignác Přerovský, Alois Hassek a František Müller v roce 1871. Tento rok přinesl pozitivní změny v politice, které se odrazily i ve školství. Hlavní změnou bylo nové složení ministerstva, kde se objevili dva Češi. Ministrem vyučování se stal Čech Josef Jireček. V této politicky příznivé době se Třebičané rozhodli zaslat ministru Jirečkovi žádost, ve které město slíbilo, že na svůj náklad zřídí české gymnázium a postaví novou budovu. Tato žádost přinesla, především díky obětavé práci českých zastupitelů, pozitivní výsledek (Sameš, 1971). 14. srpna 1871 vyšlo nařízení Františka Josefa I., které povolovalo zřízení nižšího slovanského gymnázia v Třebíči. 31. srpna 1871 o tom byla obec úředně informována okresním hejtmánstvím takto:

Poněvadž město Třebíč učinilo vše, by otevření jedné třídy nižšího gymnasia již začátkem školního roku možným se stalo, vidělo se Jeho Excellenci panu c. k. ministru kultu a vyučování vysokým vynesemím ze dne 24. srpna t. r., č. 9537., uznávajíc horlivou a obětavou snahu městské obce Třebíče o povznesení školství domácího, povolití, aby nižší gymnasium v Třebíči s jednou třídou dne 1. října 1871 otevřeno bylo (Reichert, 1896, s. 6).

Na pokyn z Vídně vyzval moravský místodržící městskou radu v Třebíči, aby tedy školu materiálně zabezpečila. Městská rada měla vystavět novou budovu za 50 000 zl., nakoupit do ní vybavení za 3 000 zl. a poskytnout 500 zl. na učební pomůcky. Pro město to byla velká částka, ale měšťanstvo ji chtělo dát na vzdělávání české mládeže.

Gymnázium mělo podle císařského nařízení zahájit svoji činnost 1. října 1871. 6.-7. října 1871 se uskutečnil zápis do prvního ročníku. Zapsalo se 76 dětí, které úspěšně složily přijímací zkoušku a vykázaly se vysvědčením z národní školy. O den později, tedy 8. října 1871, začala výuka. Školní rok začínal bohoslužbou, což přetrvalo i v dalších letech. Pokud chtěli žáci na gymnáziu studovat, tak museli platit poplatky. Pouze chudí žáci byli od školného osvobozeni.

Než byla postavena nová budova gymnázia, pronajalo město tzv. Krupičkův dům, ve kterém prozatím probíhalo vyučování (Fišer, 1996b). V domě U Krupičků se nacházela jedna učebna, ředitelna, sborovna a místnost s učebními pomůckami. Školníkem se stal Vincenc Sameš. Vyučování vedli na začátku pouze tři pedagogové, postupem času se však pedagogický sbor rozrůstal. Ředitelem byl jmenován rodák z Prahy Alois Vaníček, který před tím působil jako profesor na gymnáziu v Olomouci, dalším členem sboru byl dr. František Hejzlar, který vyučoval matematiku, fyziku a později také filozofii. Katechetou se stal zámecký farář Alois Schrotz (Sameš, 1971). Dne 29. října 1871 se konala velká slavnost, na které se oslavovalo otevření Národního domu v Třebíči, a také otevření českého gymnázia.

Tato velkolepá slavnost je svědectvím toho, jak si lidé na Třebíčsku vážili možnosti vzdělání v mateřském jazyce (Reichert, 1896). Slavnosti se zúčastnily tisíce lidí a vzácných hostů z Třebíče i z širokého okolí.

Hned první školní rok nebyl pro gymnázium jednoduchý, protože vyvstala řada problémů. Kvůli nedostatku učitelů nemohli být žáci rozděleni do dvou oddělení a tísnil se v jedné místnosti. Počátkem roku 1872 získalo gymnázium učitele Jakuba Zlámala, který však krátce po nástupu onemocněl a gymnázium opustil. Místo něho nastoupil suplující učitel František Sobek, a tak mohli být žáci konečně rozděleni na dvě oddělení.

Učební osnovy gymnázia vycházely z Nástinu organizace gymnázií a reálek z roku 1849. Mezi povinné vyučovací předměty patřily náboženství, latina, řečtina, čeština, zeměpis, dějepis, matematika, přírodopis, fyzika a filozofická propedeutika. Mezi nepovinné předměty patřily němčina a ostatní živé jazyky (francouzština, angličtina atd.), krasopis, kreslení, zpěv a tělocvik. Vyučování zpěvu, kreslení a tělocviku obstarávali učitelé z trebičských obecních škol. V roce 1872 začala obec jednat s vládou o tom, že by gymnázium bylo vedeno jako reálné gymnázium a tím by dostalo praktičtější charakter. Žáci by po absolvování gymnázia mohli odcházet na vysoké školy univerzitního směru nebo i na techniky. Ministerstvo však návrh zamítlo. Povolilo však, aby se začalo povinně vyučovat kreslení a aby si žáci ve vyšších třídách mohli volit mezi povinnou řečtinou nebo francouzštinou (Sameš, 1971).

Ve třetím školním roce postihla, opět vlivem politických událostí, gymnázium pohroma. V červnu 1873 bylo místodržitelským nařízením rozpuštěno stávající české obecní zastupitelstvo Třebíče, které se velmi zasloužilo o založení a rozvoj českého gymnázia, a správa byla svěřena komisi 12 občanů, kteří byli jmenováni okresním hejtmanstvím. Všichni členové komise byli Němci, proto se nelze divit, že krátce po svém jmenování žádala komise u zemské školní rady, ministerstva a císaře, aby se vyučovacím jazykem na gymnáziu stal německý jazyk. Správní komise však nebyla k takové žádosti oprávněna. Nově zvolené německé obecní zastupitelstvo si však pospíšilo s novou žádostí (Sova, 1946). Češi se samozřejmě proti této žádosti postavili. „České občanstvo se ovšem proti tomu bránilo protestním přípisem císaři, který podepsalo 722 trebičských občanů a 100 zástupců západomoravských obcí“ (Sameš, 1971, s. 15). I přes mohutné protesty českých obyvatel byla žádost německého zastupitelstva na ministerstvu vyslyšena a navíc bylo povoleno užívat název reálné gymnázium. Již ve školním roce 1873/74 bylo tedy gymnázium poněmčeno, zůstaly zachovány pouze české pobočky v první a druhé třídě. Dne 9. listopadu 1873 vzniklo oficiálně v Třebíči německé nižší státní reálné gymnázium (Reichert, 1896, s. 9).

Skutečnost však mluvila ve prospěch Čechů. Německé gymnázium se muselo potýkat s řadou problémů. Jedním z nich bylo, že české děti, které měly přejít z druhé české třídy do třetí německé třídy nerozuměly pořádně německy, a proto muselo být nařízeno, aby byl německý jazyk ve třetí třídě zaváděn postupně. Zemská inspekce zjistila při kontrole u dětí tragickou znalost němčiny, což vedlo k navýšení počtu hodin němčiny.

Německé třídy trpěly nedostatkem žáků. O tom svědčí zápis z roku 1873/74, protože do první německé třídy se přihlásilo pouze 16 žáků, ale do české první pobočky 77 žáků. Do druhé německé třídy se nepřihlásil vůbec nikdo, ale do české druhé pobočky se přihlásilo 60 žáků. Podobný nepoměr mezi českými a německými třídami přetrvával i v dalších letech. Je nutné také zmínit, že do německých tříd se často hlásily židovské děti, neboť židé se v té době hlásili ve městech k německé národnosti. Někteří čeští občané také přihlásili své děti do německých tříd, neboť se domnívali, že jim v německém prostředí zajistí lepší budoucnost (Sova, 1921).

Kvůli zavedení německých tříd přestal být dům U Krupičků pro gymnázium dostačující. Jedna třída musela být ve školním roce 1873/74 přemístěna do domu Na Valše u řeky Jihlavy a dvě další třídy byly umístěny do druhého poschodí v městské radnici. V této době se začalo opět mluvit o stavbě nové budovy gymnázia. Vláda od tohoto požadavku však upustila a místo toho dovolila, aby se gymnázium prozatím přestěhovalo do městské obecné školy u kostela sv. Martina (v dnešní Hasskově ulici). Byt ředitele a jedna učebna zůstávaly však nadále v radnici. Tento stav přetrval až do roku 1889 (Reichert, 1896). Následující léta bojovali dál čeští obyvatelé Třebíče za počestění gymnázia, o čemž pojednává další kapitola práce.

3.2 BOJ O POČEŠTĚNÍ GYMNAZIA

Jak jsem psala v předchozí podkapitole, začátky německého gymnázia také nebyly jednoduché. Hlavním problémem bylo, že žáci nerozuměli německy a většina dětí se hlásila do českých tříd. Proto gymnázium v roce 1875 zavedlo přípravné třídy pro české děti, které chtěly vstoupit do německé třídy. Učební plán v přípravné třídě byl následující: dvanáct hodin němčiny, dvě hodiny náboženství, dvě hodiny krasopisu, čtyři hodiny počtů, dvě hodiny zpěvu a dvě hodiny tělesné výchovy (Výroční zpráva z roku 1877/78). Třebíčští občané se na přípravné třídy dívali s pohrdáním a nazývali je „přelevárny“. Přípravné třídy byly jedním z prostředků násilné germanizace gymnázia (Sova, 1921).

Na gymnáziu působili čeští profesori a ředitel Alois Vaníček, kteří nesouhlasili s poněmčováním a se změnami na gymnáziu. Proto byli čeští profesori postupně nahrazováni

německými. Nejvíce Němcům vadil ředitel Vaníček, který se proti nim nejvíce stavěl a prohlašoval, že je nesmyslné, aby z českých škol přecházely děti na německé gymnázium a že by děti měly být vyučovány v mateřském jazyce. Proto Němci posílali zemské školní radě žádosti, aby ředitele Vaníčka přeložili. To se nakonec stalo. Alois Vaníček byl přeložen do Jindřichova Hradce, kde také působil jako ředitel gymnázia. Místo něj nastoupil v roce 1875 ředitel Edmund Kratochvil, zastávající německého gymnázia a zastupitelstva města, který říkal, že zastupitelstvo „přesvědčené o vysoké vzdělávací a praktické hodnotě německého jazyka, podalo žádost o zavedení německé vyučovací řeči na třebíčském gymnasiu“ (Sameš, 1971).

I v dalších letech probíhal tvrdý boj mezi českou a německou stranou. Česká strana požadovala, aby se gymnázium stalo opět českým, nebo aby byly alespoň zavedeny české pobočky i ve třetí a čtvrté třídě. Německá většina zastupitelstva naopak chtěla, aby byly úplně zrušeny české pobočky v první a druhé třídě, ačkoliv bylo jasné, že v Třebíči a okolí není dostatek německých dětí. Tento nedostatek řešilo zastupitelstvo přemlouváním a nátlakem na české občany. Pokud čeští občané zapsali své děti do německé třídy, darovala obec zdarma těmto dětem knihy, psací potřeby, obědy a platila za ně zápisné, školné a některým dětem nakoupila i oblečení a obuv. Tak se stávalo, že na gymnázium byli zapsáni žáci, kteří neměli dostatečné schopnosti ke studiu a málokterý z nich potom postoupil do druhé nebo třetí třídy. Zastupitelstvu šlo pouze o to sehnat dostatek žáků do německých tříd, aby tyto třídy mohly fungovat dál (Sova, 1921).

Roku 1878 odešel ředitel Kratochvil na německé gymnázium v Uherském Hradišti. Na jeho místo nastoupil ředitel Ferdinand Kremser, který přišel do Třebíče z Jihlavy a aktivně se nestavěl proti začínajícímu pronikání českého vlivu na gymnázium. Postupně se měnila politická situace opět ve prospěch Čechů a to nejen v Třebíči, ale i v říšské radě. Česká strana tak měla naději, že bude gymnázium počestněno a s podporou českých občanů se opět pustila intenzivně do boje. Vláda nejprve povolila otevření českých poboček i ve třetí a čtvrté třídě. Stalo se tak výnosem ministerstva z 31. srpna 1880. Toto povolení však bylo uděleno díky tomu, že se dvacet jedna třebíčských občanů, především dr. Blahovec a starosta Alois Hassek, zavázalo, že fungování nových českých poboček uhradí ze svých soukromých prostředků. „Šest občanů musilo skutečně k tomu účelu složit na berním úřadě 5600 zlatých kaucí“ (Sova, 1946, s. 11). Tentokrát ani velký vliv německého zastupitelstva, které s tím nesouhlasilo, nestačil a nové české pobočky byly zřízeny. Další české pobočky znamenaly postupný úpadek německého gymnázia v Třebíči. Pro nové české pobočky byly pronajaty prostory v domě U Máchalů.

V roce 1880 byl založen spolek Gymnazijní Matice třebíčská, který měl díky darům a dobrovolným příspěvkům financovat nové české pobočky a podporovat chudé české žáky. „...spolek Gymnasialní Matice třebická, který si obral za účel, dobrovolnými příspěvky a dary utvořiti fond ku zařízení, po případě ku zaopatřování a vydržování českých tříd paralelních na c. k. gymnasiu v Třebíči co do potřeb věcných“ (Reichert, 1896, s. 17). Díky pomoci Gymnazijní Matice se finančně ulevilo jednadvaceti obětavým občanům, kteří do té doby vše hradili sami. Později převzala obec většinu nákladů na provoz gymnázia, a tak se Gymnazijní Matice zaměřila jen na pomoc chudým žákům.

S povolením českých poboček ve všech ročnících se nepoměr mezi počtem žáků v německých a českých třídách ještě více zvětšil. Například ve školním roce 1882/83 navštěvovalo gymnázium celkem 192 žáků, z toho 54 žáků navštěvovalo německé třídy a 138 žáků navštěvovalo české třídy. Z toho můžeme vidět, že počet žáků v českých třídách byl téměř trojnásobný. Ve školním roce 1882/83 už nebyla ani otevřena přípravná třída.

Situace se změnila také na třebíčské radnici. „Po velmi tuhém volebním zápasu zvítězila roku 1882 na obci strana národní, čímž byl další vývoj českého gymnasia v Třebíči zajištěn“ (Sova, 1946, s. 11). Nové zastupitelstvo zaslalo v roce 1883, s podporou mnoha obyvatel Třebíče a okolí, žádost na ministerstvo vyučování, aby bylo třebíčské gymnázium přeměněno na český ústav, s tím, že německé pobočky mohou být zachovány, pokud budou třeba (Sameš, 1971). Zastupitelstvo počítalo s tím, že německé pobočky časem zaniknou samy pro nedostatek žáků. Ministerstvo však žádosti vyhovělo jen částečně. Gymnázium zůstalo dále německé, ale české třídy byly dány pod společnou správu dr. Reicherta, českého profesora. O rok později obec žádala, aby bylo gymnázium přeměněno na vyšší české gymnázium. Ministerstvo tuto žádost opět schválilo jen částečně. Od školního roku 1884/85 se gymnázium stalo vyšším (osmitřídním), ale stále zůstávalo německým. Ke čtyřem českým třídám přibyla pátá, kterou ale musela zřídit obec na své náklady. I zde je opět potřeba zdůraznit obětavou práci představitelů města a některých českých profesorů, kteří vyučovali v kvintě bezplatně, například dr. Reichert, dr. Dvorský, P. Kvítek a další (Sova, 1946).

Císařským rozhodnutím bylo nakonec gymnázium 4. května 1886 prohlášeno za české státní vyšší gymnázium (Fišer, 1991). Novým ředitelem českého gymnázia se stal dr. Reichert, dosavadní správce českých poboček. V této době vyučovalo na gymnáziu šestnáct profesorů povinných předmětů a pět profesorů předmětů nepovinných. V dalších letech stále rostl počet českých studentů, proto musely být jednotlivé české třídy rozděleny na dvě. Poslední německá pobočka na třebíčském gymnáziu zanikla v roce 1888. A tak po čtrnácti letech

zmizela z gymnázia poslední známka germanizace a skončil dlouhotrvající boj o počestění školy.

V roce 1888 se též konaly první maturitní zkoušky za předsednictví zemského inspektora dr. K. Schobera. Maturovalo patnáct žáků z latinského, českého, německého a řeckého jazyka a z matematiky. Maturita měla písemnou a ústní část. Z patnácti žáků odmaturovalo úspěšně třináct. 11 žáků odmaturovalo bez vyznamenání a 2 s vyznamenáním. 6 žáků po maturitě odešlo studovat teologii, 2 medicínu, 3 vojenství, 1 učitelství a 1 žák se stal poštovním úředníkem (Výroční zpráva z roku 1888/89). Prvními maturitami a zrušením posledních německých poboček končí neklidné období gymnázia plné proměn. Seznam prvních maturantů, jejich portréty a zadání maturitních zkoušek jsou na konci této práce v Přílohách.

3.3 STAVBA NOVÉ BUDOVY

Již v předchozích kapitolách bylo zmíněno, že gymnázium mělo problémy s výukovými prostory. Výuka se konala v několika pronajatých domech a gymnázium se často stěhovalo. Navíc každým rokem rostl počet žáků. Situace byla neúnosná, a proto bylo nutné začít stavět novou školní budovu. S dovršením snah o počestění gymnázia se začalo o stavbu usilovat.

Dne 17. července 1888 byla uzavřena smlouva, ve které se třebíčské zastupitelstvo v čele se starostou F. J. Kubešem zavázalo, že na útraty obce postaví novou budovu gymnázia. Nejtěžší bylo vyhledat vhodné místo. Po dlouhých vyjednáváních bylo vybráno místo v bývalé hostinské zahradě na Horce, která se nazývala Na novém světě a byla majetkem obce. Plány na stavbu budovy vypracoval třebíčský stavitel Reimund Wolf, který společně se stavitelem Josefem Hrzánem dohlížel na stavbu (Sova, 1921). Stavět se začalo v dubnu 1888 a v září 1889 byla budova dokončena. Postavení budovy tedy proběhlo rychle, během jednoho roku a pěti měsíců. Tak se po osmnácti letech provizorního vyučování v několika pronajatých domech dočkalo gymnázium nové budovy. Budova byla slavnostně předána k užívání (klíče od budovy předali stavitelé řediteli školy) a svčena 22. září 1889. Na slavnost a mši přišly davy lidí, účastnily se jí i spolky a řada významných hostů. Proslov měli starosta J. F. Kubeš, JUDr. Blahovec a biskup Fr. Bauer (Trávníček, 1889). Biskup František Bauer ve svém proslovu řekl žákům:

Rozmilí jinoši! Budova, ve které jsme se právě shromáždili a která po dlouhou dobu každodenním shromáždštěm Vaším býti má, dle nákresův odborných znalcův a velikým nákladem slavného města Třebíče

byla vystavěna. Nicméně zdálo se ctěnému zastupitelstvu, že se jí ještě něčeho nedostává, než by vznešenému účelu svému měla býti odevzdána, dokud není posvěcena (Výroční zpráva z roku 1889/90).

V přízemí budovy se nacházel čtyřpokojový byt ředitele, dvoupokojový byt školníka a malý jednopokojový byt pro školního sluhu. Také se tam nacházela profesorská knihovna a tělocvična. V prvním poschodí bylo šest učeben, ředitelna, archiv, sborovna, přírodopisný a zeměpisný kabinet. Ve druhém poschodí byly čtyři učebny, kreslárna, žákovská knihovna a fyzikální kabinet. Celkem tedy měla budova v roce 1889 třicet osm místností. Stavba budovy stála obec celkem 84 000 zlatých, což byla opravdu velká částka, takže si obec musela peníze vypůjčit od moravské hypoteční banky. Budova byla postavena v neorenesančním slohu (Sameš, 1971). V té době, po zrušení německých poboček, po rozšíření gymnázia na vyšší a po umístění v nové vlastní budově, se mohlo gymnázium klidně a nerušeně vyvíjet.

V srpnu roku 1896, tedy po 25 letech od založení gymnázia, se sešli bývalí studenti a přátelé školy, aby oslavili výročí založení gymnázia sjezdem. Tento sjezd měl nejenom zprostředkovat po letech setkání se spolužáky a jejich bývalými učiteli, ale také poděkovat městu a ústavu. Hosté si na setkání vyslechli řeč ředitele školy a poté si prošli celou budovu. V čele příprav oslav stál bývalý student gymnázia JUDr. K. Přerovský (Sova, 1921).

Mimo jiné hosty sešlo se, až za trvale deštivého počasí, v neděli dne 23. srpna 1896 asi půl druhého sta bývalých žáků, zejména kněží a učitelů, i někteří bývalí učitelé se dostavili. Po hlučné slavnosti nedělní pro veřejnost věnován byl druhý den užším kruhům gym., studentským (Sova, 1921, s. 19).

Od osmdesátých let 19. století se v rakousko-uherském školství vedly diskuse, jak zkvalitnit organizaci středních škol. V této době došlo k úpravám výuky na gymnáziích. Byl zvýšen počet vyučovacích hodin v každé třídě. Tyto změny se týkaly i třebíčského gymnázia. V devadesátých letech 19. století se množily stížnosti na zaměření gymnázií, které prý bylo zastaralé. Proto se na přelomu 19. a 20. století jednalo v Rakousko-Uhersku o reformě středních škol. Diskuse vyvrcholily na počátku 20. století. V této době vznikl nový typ školy – šestileté dívčí lyceum. Ve dnech 21.-26. ledna 1908 se za účasti ministra Marcheta projednávaly ve Vídni výsledky ankety, která probíhala na středních školách. Jak jsem již psala v první kapitole, střetávaly se v této době dva protichůdné názory. První skupina lidí zastávala názor, že škola by měla být jednotná, druhá skupina chtěla větší diferenciaci středních škol. Vláda rozhodla, že jednotná osmitřídni střední škola nebude. Jako důvod vláda uvedla, že by docházelo buď k přetěžování žáků nebo k povrchní výuce. Dalším argumentem bylo, že různá povolání potřebují různé typy škol. Na anketě bylo rozhodnuto, že osmitřídni

gymnázia a sedmitřídní reálky budou nadále trvat, ale s novými osnovami. Dále bylo rozhodnuto, že budou vznikat nové typy středních škol, osmitřídní reálné gymnázium a osmitřídní reformní reálné gymnázium.

Vyučovací plán pro reálná gymnázia měl být nově bez řečtiny, s latinou, s jedním moderním jazykem (němčina, francouzština apod.) a s více hodinami přírodovědných předmětů. Klasické gymnázium převzalo částečně také tento vyučovací plán, a proto se v řadě předmětů shodoval učební plán s reálným gymnáziem. Shodná byla osnova pro náboženství, latinu, vyučovací jazyk, filozofickou propedeutiku, kreslení, matematiku, tělesnou výchovu a krasopis. Tělesná výchova se poprvé objevila jako povinný předmět. Nižší stupeň reformního reálného gymnázia byl stejný jako nižší stupeň reálek. Na vyšším stupni reformních reálných gymnázií byla, na rozdíl od vyšší reálky, vypuštěna chemie, deskriptivní geometrii, bylo omezeno kreslení a byla zavedena filozofická propedeutika a latina. Nejvíce oblíbená začínala být reálná gymnázia, naopak reformně reálné gymnázium příliš oblíbené nebylo. Třebíčské gymnázium po Marchetových reformách zůstalo klasickým gymnáziem.

Až do začátku první světové války fungovalo gymnázium v klidu, bez problémů a větších změn. Za zmínku stojí snad jen změna, která se týkala maturitních zkoušek a výuky tělocviku. Od školního roku 1907/8 označuje maturitní vysvědčení pouze celkový stupeň dospělosti, nikoliv známky z jednotlivých předmětů. Tělocvik byl od školního roku 1909/10 povinným předmětem, také krasopis se stal povinným, ale pouze pro první třídu gymnázia (Sova, 1921).

S klidným rozvojem gymnázia v této době souviselo i podnikání delších školních výletů. První delší výlety se konaly v roce 1900, profesor Pochop jel s šestou třídou do Kutné Hory a profesor Burda jel se sedmou třídou do Valčic a Lednice (Sova, 1921). „Od roku 1909/10 byly vycházky a výlety účelněji organisovány, aby poskytly žactvu víc tělesného osvěžení i poučení“ (Sova, 1921, s. 20). V následujících letech se kromě vycházek do okolí Třebíče jezdilo na výlety do údolí řek Jihlavy a Oslavy, do Podyjí, Kutné Hory, Moravského krasu, Tábora, Bechyně, Prahy atd. Žáci se také účastnili kulturních akcí. V letech 1910 a 1913 uspořádali výstavy svých výkresů. Také se účastnili veřejné pěvecko-hudební akademie. Akademie se konaly od roku 1903, většinou až na konci školního roku. Akademie řídili učitelé zpěvu J. Máchal, J. Opletal a J. Strniště. Studenti gymnázia si v předválečných letech vytvořili také orchestrální sdružení, studentské smyčcové kvarteto, kroužek slováckých písní a literární kroužek. Většina těchto aktivit byla ukončena první světovou válkou (Sova, 1921).

Dne 24. dubna 1902 odešel na odpočinek ředitel dr. Reichert a místo něho nastoupil Karel Kořínek, profesor řečtiny a němčiny. Po jeho odchodu na gymnázium do Olomouce

v roce 1908 se stal ředitelem dr. Jan Korec. Profesorský sbor se stále rozrůstal. Ve školním roce 1904/5 měl již 27 profesorů. V tabulce v Přílohách můžeme vidět jak se rozrůstal počet studentů a učitelů v různých letech. Velký počet žáků vedl k rozdělení tříd na A a B, kromě osmé třídy.

Školní zprávy poukazují stále více na užší vztah školy a rodiny. V pojednání O škole a rodině ve školní zprávě z roku 1906/7 se píše:

Obojí úkol školy, vyučovací i výchovný, jest nejen nesnadný, nýbrž i na výsost zodpovědný. Má-li býti sprovázen zdárnými výsledky, musí snaha a úsilí její se snoubiti v ladný celek se součinností rodiny. Tím, že rodiče svěřili syna svého ústavu, nejsou ještě zproštěni povinností nesoucích se jak k vyučování, tak i k výchově jeho (Výroční zpráva z roku 1906/7, s. 24).

Škola se také snažila co nejvíce spolupracovat s rodiči a informovat je o prospěchu dětí. V každém školním běhu se konaly tři konference a o pokroku nebo nepříznivých výsledcích žáků byli rodiče písemně informováni. Ředitel i profesori ochotně poskytovali rodičům poučení a zprávy o žácích (Výroční zpráva z roku 1878/79).

S počtem žáků ve třídách rostl každým rokem i počet maturantů, což lze také vidět v tabulce v Přílohách. Například v roce 1906/7 maturovalo třicet žáků, což je dvakrát více než v roce 1888, ve kterém proběhly maturitní zkoušky prvně. Nejvyšší počet maturantů v tomto období byl ve školním roce 1909/10, kdy maturitu udělalo třicet osm studentů. Studenti po maturitě odcházeli studovat nejčastěji práva, lékařství, filozofii nebo učitelství. Mnoho studentů však odcházelo po maturitě přímo do praxe. Například ve školním roce 1909/10 z výše zmíněných třiceti osmi studentů šlo šest na práva, šest na lékařství, tři do vojenské služby, dva na veterinární lékařství, tři na teologii, devět na filozofii, tři na obchodní akademii, dva na učitelství a čtyři šli vykonávat službu k dráze (Výroční zprávy z let 1906-10). Studium na gymnáziu bylo náročné, a tak se stávalo, že hodně studentů ani k maturitě nepostoupilo. Hlavně mezi čtvrtou a pátou třídou opouštěli studenti školu kvůli studijním potížím (Fišer, 1991).

28. října 1911 se konala slavnost ke 40. výročí založení ústavu. K hostům a gymnazijní mládeži promluvil ředitel J. Korec a profesor K. Veselý, který mluvil o významu a vývoji gymnázia. Za město se ujal slova starosta JUDr. K. Přerovský, který poukázal na „oběti, jež vlastenci a uvědomělí občané jeho rodného města pro své gym. přinesli, důrazně vybídl studující mládež, aby vstoupíc jednou do života účinně pomáhala dobývati našemu národu toho, co mu po právu náleží“ (Sova, 1921, s. 21). K příležitosti jubilea byla

uspořádána také výstava, kde bylo možno zhlédnout fotografie zakladatelů, budovy školy, profesorů a maturantů, výroční zprávy, spisy a listiny.

Na třebíčském gymnáziu se často měnili ředitelé, jak v předválečném období, kvůli bojům mezi českou a německou stranou, tak i později. V prosinci 1913, po náhlém úmrtí ředitele dr. Jana Korce, byl jmenován ředitelem profesor Jan Štěpán. Ten však již 24. ledna 1914 zemřel. Na konci školního roku 1913/14 byl jmenován ředitelem Antonín Nevole. Brzy poté bylo gymnázium zasaženo první světovou válkou (Sova, 1921).

3.4 GYMNÁZIUM V DOBĚ 1. SVĚTOVÉ VÁLKY

V předválečných letech byl o studium na gymnáziu velký zájem a gymnázium patřilo k největším na Moravě. „Počtem žactva stával někdy ústav mezi moravskými gymnasií hned za prvním gymnasiem brněnským“ (Sova, 1946, s. 12). Klidný vývoj gymnázia byl zasažen roku 1914 první světovou válkou. Již 5. srpna 1914 podal Pomocný a ochranný sbor v Třebíči spolu se spolkem Červeného kříže v Třebíči žádost, aby mohli v celé budově gymnázia zřídit vojenskou nemocnici. Pro vojáky bylo připraveno více než dvě stě lůžek.

Gymnázium se tedy muselo opět stěhovat. Díky ochotě ředitelů obecných a měšťanských škol Aloise Sobotky a Josefa Vacka bylo gymnáziu poskytnuto pět tříd a kreslárna v budově dívčí měšťanské a obecné školy a čtyři třídy v budově obecné a měšťanské školy chlapecké. Následkem mobilizace odešlo osm profesorů gymnázia na vojnu a během roku byli povoláni další. Na ústav tak přicházeli noví profesori od jinud. I oni však brzy odcházeli do vojenské služby. I přes veškeré problémy s častým střídáním vyučujících v jednotlivých třídách a s mezerami v učitelském sboru, se díky zvýšení počtu hodin u jednotlivých profesorů mohlo dál vyučovat. Profesori v té době pomáhali všelijak při zabezpečení průběhu každodenního života obyvatel města. Kontrolovali zásoby potravin, byli členy komisí pro spotřebu chlebovin, pomáhali ve zprostředkovatelnách práce pro invalidy a pracovali ve vdovském a sirotčím fondu. Žáci také nebyli jen studenty, ale měli časté volno k výpomoci na polích, pomáhali v továrnách, podávali na dráze občerstvení vojákům, podíleli se na různých sbírkách apod. (Sova, 1921).

Během prvního válečného školního roku muselo odejít na vojnu třicet devět studentů, ve druhém roce padesát tři studentů, ve třetím roce šestnáct a v posledním, čtvrtém roce války, dvacet šest studentů. Celkem tedy během čtyř let odešlo na vojnu 134 studentů gymnázia. Devět z nich padlo (Výroční zprávy z let 1914 – 1918).

Je pochopitelné, že v těžkých dobách války, kdy se zkracovala výuka na čtyřicet minut, aby se třídy včas vystřídaly v učebně, kdy byly uhelné prázdniny, kdy žáci kvůli vojenské

službě museli opouštět ústav předčasně, zanikly předválečné zájmové kroužky i časté výlety a exkurze. Na škole byly místo toho posilovány vojenské tendence (Sova, 1921). Dokladem bylo nařízení ministerstva z 28. června 1915 o vojenské přípravě mládeže. Na třebíčském gymnáziu vedl přípravu profesor tělocviku Jan Máchal.

Je třeba si povšimnout i toho, kam v době války odcházeli maturanti. Například ve školním roce 1914/15 ze 38 maturantů odešlo 24 do vojenské služby, tři odešli na teologii, jeden na elektrotechniku, jeden na práva, dva na lékařství, dva na učitelství, jeden na obchodní akademii, dva na technická studia, jeden do služby na poště a jeden do práce u dráhy. Na rozdíl od předválečných let se snížil počet absolventů, kteří šli studovat na vysokou školu, což byl důsledek války. Více než polovina maturantů odešla na vojenskou službu. Řada žáků odešla do války už před maturitou, proto byly po válce konány zvláštní maturity pro žáky – vojíny (Výroční zprávy z let 1914 – 1918).

I přes probíhající válku se na gymnáziu okázale slavily narozeniny, jmeniny, sňatky, úmrtí a jubilea v císařské rodině. Jejich počet za války dosáhl vrcholu. Žáci a učitelé museli povinně oslavovat vládu císaře a rakouskou válečnou slávu. Oslavy měly malou odezvu a žáci je brali jako příležitost vyhnout se školním povinnostem (Sameš, 1971). „Okázalé slavnosti loyální a všelijaké ty památné dni při nichž srdce většiny přirozeně smýšlejících a cítících učitelů i vyspělejších studentů zůstávala chladná, když ústa musila lháti oddanost“ (Sova, 1946, s. 13).

1. ledna 1916 byl zrušen vojenský lazaret a školní budova byla vrácena gymnáziu a opět v ní probíhala výuka. Klidný vývoj školy byl však válkou a politickou situací v Rakousko-Uhersku narušen. Gymnázium nevzkvétalo až do doby vzniku první republiky (Sameš, 1971).

Konec války, rozpad Rakousko-Uherska a následný vznik Československé republiky se pozitivně odrazili ve vývoji českého školství. Převratem z 28. října 1918 byl český národ osvobozen z poroby, která trvala 300 let. Nezávislost získali také Slováci, kteří byli utlačováni Maďary. Všeobecné nadšení a velká radost ovládly i Třebíč. I když měli studenti od 26. října do 4. listopadu 1918 ve škole volno kvůli chřipkové epidemii, rádi se zúčastnili i s profesory slavnostního prohlášení státní samostatnosti, konaného 29. října 1918. Toho dne procházel městem průvod v čele s muzikou, členové Národního výboru pronášeli projevy k lidem, přednášel i profesor gymnázia Jan Máchal. Před budovou gymnázia zasadili žáci spolu s členy Sokola Lípu svobody (Sova, 1921).

Po založení první republiky došlo k rychlému rozvoji českých středních škol. Jejich počet rychle rostl a snižoval se počet německých škol. Stát také posílil svoji úlohu nad

školstvím, omezil vliv církve, povolil dívkám studium na všech typech středních škol, nařídil revizi žákovských knihoven ve školách, nařídil rozšíření počtu hodin českého jazyka v některých třídách, podporoval výuku slovenštiny a slovenské vlastivědy na školách, došlo také k několika změnám v učebních osnovách (chemie a přírodopis byly zavedeny do všech tříd, němčina byla prohlášena za jazyk nepovinný, rozvíjela se tělesná výchova, hry, sportovní cvičení apod.). Po roce 1918 došlo k několika pozitivním změnám ve školství a k jeho modernizaci. Později bylo gymnázium oficiálně prohlášeno za reálné gymnázium a nerušeně se vyvíjelo až do druhé světové války, která opět vše změnila. Gymnázium si od svého založení prošlo řadou změn a překonalo mnohé problémy, především díky občanům Třebíče, zastupitelům a profesorům školy, kteří pro jeho blaho byli často ochotni hodně obětovat.

3.5 UČITELÉ A ŽÁCI

Jak jsem psala již v předchozích podkapitolách, v roce 1871 začínalo gymnázium s pouhými třemi vyučujícími, postupem času se profesorský sbor rozrůstal. Zároveň se rok od roku zvyšoval i počet žáků. Někteří z nich se proslavili nejen v Třebíči, ale v celé zemi. V této kapitole bych se chtěla věnovat učitelům a hlavně žákům, jejich počtu, národnosti, víře, budoucímu povolání atd. Také chci zmínit nejvýznamnější pedagogy a žáky, kteří působili na gymnáziu v době od jeho založení do roku 1918.

Jak jsem psala výše, po založení gymnázia v roce 1871 zde učili pouze tři učitelé. Jejich počet se však rozrůstal. V první výroční zprávě ze školního roku 1877/78 je uvedeno, že v tomto roce na gymnáziu působilo již třináct učitelů. Jelikož v té době bylo gymnázium poněmčeno, tak se jednalo většinou o německé učitele. Po počestění gymnázia přišli opět čeští učitelé. Před první světovou válkou mělo gymnázium přes dvacet učitelů. Například ve školním roce 1911/12 mělo gymnázium dvacet tři učitelů (Výroční zpráva z roku 1911/12). Během války jejich počet značně klesl, neboť učitelé museli následkem mobilizace odcházet na vojnu. Proto se v této době ve škole učitelé často střídali. Učitelé na gymnáziu přicházeli z různých koutů země (z Prahy, Brna, Plzně, Olomouce atd.). Později se stávalo, že na gymnáziu vyučovali bývalí žáci gymnázia, kteří po maturitě odešli studovat učitelství a poté se vrátili zpět. Příkladem jsou níže zmínění Jan Máchal a Miloš Dvořák.

Gymnázium navštěvovali do roku 1918 pouze chlapci, dívky zde studovaly až za první republiky. Počet žáků se v jednotlivých letech lišil. V prvním roce studovalo na gymnáziu pouze 76 žáků, jejich počet však v následujících letech rostl. V prvních letech gymnázia pocházela většina studentů z Třebíče a nejbližšího okolí (např. z vesnic Trnava, Vladislav, Svatoslav, Kožichovice, Budišovice apod.). V dalších letech však žáků z Třebíče ubývalo a

stále více přicházeli žáci ze vzdálenějších míst. Například ve školním roce 1884/85 mělo gymnázium celkem 277 žáků. Jednalo se o dobu poněmčení gymnázia. V tomto roce studovalo ve škole 43 žáků, jejichž mateřským jazykem byla němčina a 234 žáků českých. Jak jsem psala již ve druhé podkapitole, německé třídy bojovaly s nedostatkem žáků, zato o české pobočky byl veliký zájem. V tomto roce se 240 žáků hlásilo ke katolickému vyznání, 7 žáků k evangelickému a 30 k židovskému. Židé se v té době hlásili k německé národnosti a posílali své děti do německých tříd. Nejvíce žáků bylo ve věku od dvanácti do sedmnácti let. Ve školním roce 1884/85 navštěvovalo školu 74 žáků z Třebíče, 186 žáků z Moravy (mimo Třebíč), 11 žáků z Čech, 5 žáků z Dolních Rakous a 1 žák z Uher (Výroční zpráva z roku 1884/85).

Před první světovou válkou mělo gymnázium opravdu vysoký počet studentů. Například ve školním roce 1911/12 navštěvovalo školu celkem 364 žáků. Z Moravy pocházelo 348 žáků, ze Slezska 2 žáci, z Čech 10 žáků, z Dolních Rakous 3 žáci a z Uher 1 žák. Pro 355 žáků byla mateřským jazykem čeština a pouze pro 9 žáků němčina. 348 žáků se hlásilo ke katolickému vyznání, 6 žáků k evangelickému a 10 k židovskému. V tomto školním roce bylo již gymnázium počeštěno, proto vidíme, že se snížil počet německých žáků, žáků židovského vyznání, a také bylo nejvíce žáků z Moravy a ubylo žáků ze vzdálených míst. Jelikož v této době fungovalo na gymnáziu už osm tříd, tak se zvýšil věk žáků. Nejvíce žáků bylo ve věku od dvanácti do dvaceti let. V tomto školním roce maturovalo 37 žáků (Výroční zpráva z roku 1911/12).

V době první světové války mělo gymnázium méně žáků než v předešlých letech, důvodem bylo hlavně to, že žáci odcházeli na vojnu. Například ve školním roce 1915/16 navštěvovalo školu celkem 292 žáků. Z Moravy pocházelo 268 žáků, ze Slezska 2 žáci, z Čech 17 žáků, z Dolních Rakous 4 žáci a ze Spojených států amerických 1 žák. Pro 283 žáků byla mateřským jazykem čeština a pro 9 žáků němčina. 271 žáků bylo katolického vyznání, 10 bylo evangelického vyznání a 11 žáků bylo židovského vyznání. Nejvíce žáků bylo ve věku od dvanácti do devatenácti let. V tomto školním roce maturovalo pouze 16 žáků, opět důsledek války (Výroční zpráva z roku 1915/16).

Žáci museli platit poplatky a školné, které postupem času rostly. Chudí žáci byli ale od placení školného osvobozeni. V první výroční zprávě se píše:

Všichni žáci hned při zápisu 1 zlatý co příspěvek na knihovnu, nově nastupující pak mimo to 2 zl. 10 kr. zápisného zapraviti musí. Školní plat v třídě přípravné obnáší 50 kr. na měsíc, v ostatních pak třídách gymnasiálních 8 zl. za půl roku. Chudí a hodní žáci třídy přípravné a třídy první, pakliže z přípravné třídy do ní

postoupili, mohou hned počátkem roku školního od placení školného býti osvobozeni, ostatní však žáci první třídy teprv v 2. běhu (Výroční zpráva z roku 1877/78, s. 38).

Ve školním roce 1884/85 již stoupl školní plat na 10 zl. na půl roku pro žáky 4 nižších tříd a 12 zl. na půl roku pro žáky vyšších tříd. Od školního roku 1885/86 stoupl školní plat dokonce na 15 zl. na půl roku pro všechny žáky.

Škola však velmi podporovala chudé žáky, kterým nejen odpouštěla placení školného, ale navíc jim kupovala knihy, obědy a dokonce i oděv a obuv. Gymnázium vyplácelo také stipendium chudým a nadaným studentům. Toto si škola mohla dovolit hlavně díky štědrým příspěvkům dárců a dobrodinců, kterých bylo opravdu hodně, a penězům od Gymnazijní matice. Proto v každé výroční zprávě děkoval ředitel školy štědrým dárcům. „Ředitelství koná milou povinnost vyslovujíc přechetným všem dobrodincům chudé studující mládeže a příznivcům ústavu nejvřelejší díky“ (Výroční zpráva z roku 1885/86, s. 34).

Gymnázium mělo velké štěstí, že se jeho prvním ředitelem stal Alois Vaníček, vystudovaný právník v Haliči, poté student pražské univerzity, profesor jazyků v Olomouci a Košicích, jazykovědec a později profesor pražské univerzity. Dalším ředitelem, kterého si studenti velmi vážili byl dějepisář Dr. Jan Reichert, který byl nejprve za německé éry správcem českých poboček a poté byl jmenován ředitelem gymnázia (Sameš, 1971).

Mezi nejvýznamnější učitele na gymnáziu patřil vedle Fr. Dvorského, Fr. Zavřela, J. Uličného a J. Sedláčka i Jan Máchal. Jan Máchal byl všestranná osobnost. Od roku 1875 studoval na třebíčském gymnáziu, poté odešel studovat učitelství do Brna. Po složení učitelských zkoušek se vrátil do Třebíče a začal vyučovat na gymnáziu. Máchal celý život aktivně působil v mnoha organizacích, spolcích a v národním výboru. Za svoji činnost získal několik vyznamenání a diplomů. Třebíčští občané si ho velmi vážili.

Dalším důležitým profesorem gymnázia byl Miloš Dvořák. Dvořák studoval na třebíčském gymnáziu, kde se spřátelil s básníky B. Fučíkem, V. Nezvalem, J. Demlem a O. Březinou. Po studiích v Praze se vrátil na třebíčské gymnázium, kde začal vyučovat literaturu. Za svůj život vydal mnoho příspěvků, studií, překladů a recenzí.

Mezi významné žáky gymnázia patřil například spisovatel Jakub Deml. Ten byl po celou dobu studia osvobozen od placení školného, neboť pocházel z nemajetné rodiny. Jakub Deml celý život obdivoval svého gymnazijního profesora J. Uličného.

Dalším slavným žákem gymnázia byl básník, později i ředitel významného nakladatelství Melantrich, Bedřich Fučík. Ten se svým vrstevníkem z gymnázia, jedním z největších českých básníků 20. století, Vítězslavem Nezvalem, vydával studentský časopis

Svítání. Do Svítání přispíval i Jan Zahradníček, známý český básník a překladatel (Fišer, 1991). Mezi další literárně nadané studenty gymnázia patřili Bedřich Václavek - literární teoretik, historik, spisovatel a překladatel a Zdeněk Řezníček - básník a vydavatel.

Další žáci gymnázia se proslavili i v jiných oblastech vědy, veřejného života a umění. Patřili mezi ně například Bohumír Šmeral - poslanec a politik, Jiří Svoboda - hudební skladatel, Jindřich Suza - botanik, Viktor Nikodem - malíř a historik umění a Vladimír Krajina - biolog a ekolog (Zejda, Hedbávný, Jindra, Benda & Richter, 2000). Gymnáziem prošla i v pozdějších letech řada významných osobností.

ZÁVĚR

Důvodem k sepsání této práce nebyla jenom vzpomínka na má školní léta na gymnáziu, ale také zvědavost, zájem a touha poznat blíže historii této školy. Mohu říci, že práce s historickými prameny pro mě byla opravdu potěšením.

Tato práce se v teoretické části zabývá vývojem novodobého středního školství v českých zemích do roku 1918 a popisuje nejvýznamnější reformy a zákony té doby, dále se zabývá počátky třebíčského školství, což mi připravilo půdu pro část výzkumnou. V té jsem si položila tuto výzkumnou otázku: Jak se vyvíjelo Gymnázium v Třebíči od svého založení do roku 1918 a s jakými problémy se v této době potýkalo? Odpověď na tuto výzkumnou otázku se může zdát jako velmi jednoduchá, protože každá škola se určitě někdy během svého vývoje potýkala s nějakým problémem, ale právě proto jsem chtěla zjistit, jaké konkrétní problémy se týkaly třebíčského gymnázia a zda některé z nich mohly ohrozit působnost této školy. Nakonec jsem byla překvapená množstvím různorodých problémů, kterým třebíčské gymnázium v průběhu svého vývoje čelilo.

Problémy začaly již při snaze založit české gymnázium, protože všechny žádosti o založení byly vždy z různých důvodů odmítnuty, až v roce 1871 díky příznivé politické situaci občané města uspěli. Gymnázium bylo pro město velkou finanční zátěží, ale přesto se občané rozhodli peníze na vzdělání dát. Další problém se objevil hned ve třetím roce fungování školy, kdy bylo, opět vlivem změny politické situace, i přes velké protesty lidí, gymnázium poněmčeno. Následoval mnohaletý a nelehký boj o jeho opětovné počestění. Díky obětavým lidem se to i přes mnohá úskalí podařilo. Již od svého založení mělo gymnázium problémy s výukovými prostory a celých osmnáct let se muselo vyučovat v několika pronajatých domech ve městě. V roce 1889 byla konečně na náklady obce postavena nová budova gymnázia, ve které se vyučuje dodnes. Poté se gymnázium vyvíjelo poklidně až do první světové války, která jeho vývoj zastavila. Období války bylo pro třebíčské gymnázium, asi jako pro většinu škol v té době, velmi nelehké a opět čelilo mnoha problémům. Budova gymnázia byla přeměněna ve vojenskou nemocnici, navíc mnoho učitelů a studentů odešlo do vojenské služby a někteří z nich padli. Po skončení války a založení Československa třebíčské gymnázium, stejně jako celé školství u nás, vzkvétalo.

Je potřeba poděkovat mnohým obětavým občanům města, zastupitelům, profesorům, ředitelům a národním buditelům, kteří bojovali v průběhu let za české gymnázium a byli ochotni obětovat čas i své peníze, aby gymnázium fungovalo. Bez nich by vývoj třebíčského gymnázia nejspíše vypadal úplně jinak.

Cílem této bakalářské diplomové práce bylo poznat, popsat a interpretovat historický vývoj Gymnázia v Třebíči od jeho založení do roku 1918 a popsat problémy, s nimiž se muselo gymnázium potýkat. Na historickém vývoji čtvrtého nejstaršího českého gymnázia na Moravě můžeme vidět také změny, které proběhly ve středním školství u nás obecně. V této práci lze vidět, že kulturní, politické a hospodářské dění v českých zemích ovlivňovalo vývoj třebíčského gymnázia.

Před 142 lety byla zahájena výuka na nově zřízeném slovanském státním gymnáziu v Třebíči. Založení gymnázia s češtinou jako vyučovacím jazykem mělo historický význam pro rozvoj kulturního, společenského a politického života města a širokého okolí. Třebíčské gymnázium se svými profesory a žáky bylo vždy centrem kulturního života ve městě. Za dobu své existence vychovalo tisíce studentů, z nichž někteří se zapsali do historie této země.

POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE

a) Literatura

Cach, J. (1981). *Otakar Kádner. Pedagogika, školství a jejich dějiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Fišer, R. (1991). Sto dvacet let třebíčského gymnázia. *Naším krajem*, 1991(4), 66-72.

Fišer, R. (1996a). Pokus o zřízení gymnázia roku 1772. *Horácké noviny*, 22(7), 5.

Fišer, R. (1996b). Založení gymnázia v roce 1871. *Horácké noviny*, 25(7), 6.

Hroch, M., & kol. (1985). *Úvod do studia dějepisu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Janák, J. (1981). *Třebíč. Dějiny města II*. Brno: Blok.

Jindra, P. (1996). *Almanach Gymnázia Třebíč 1871-1996*. Třebíč: Gymnázium Třebíč.

Jůva, V. sen., & Jůva, V. jun. (1997). *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno: Paido.

Kasper, T., & Kasperová, D. (2008). *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada Publishing.

Kuzmin, M. N. (1981). *Vývoj školství a vzdělání v Československu*. Praha: Academia.

Maňák, J., Švec, Š., & Švec, V. (2005). *Slovník pedagogické metodologie*. Brno: Paido.

Padrnosová, J. (2005). Vývoj školské správy do tereziánských reforem na Moravskobudějovicku, Jemnicku a Třebíčsku. Období do třicetileté války. In *Západní Morava 2005: vlastivědný sborník* (s. 36-49). Brno: Muzejní a vlastivědná společnost.

Padrnosová, J. (2007). Konfesijní školství na Moravskobudějovicku, Jemnicku a Třebíčsku. In *Západní Morava 2007: vlastivědný sborník* (s. 165-170). Brno: Muzejní a vlastivědná společnost.

Sameš, V. (1971). Z minulosti třebíčského školství. *Almanach k stému výročí gymnázia v Třebíči*, 6-20.

Štverák, V. (1983). *Stručné dějiny pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Veselá, Z. (1972). *Česká střední škola od národního obrození do druhé světové války*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Veselá, Z. (1992). *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno: Masarykova univerzita.

Zejska, R., Hedbávný, M., Jindra, P., Benda, P., & Richter, K. (2000). *Osobnosti Třebíčka*. Třebíč: Akcent.

Zwettler, O., Vaculík, J., & Čapka, F. (1996). *Úvod do studia dějepisu a technika historikovy práce*. Brno: Masarykova univerzita.

b) Archivní materiály

Státní okresní archiv v Třebíči:

SOkA. Reichert, J. (1896). Paměti dvacetipětiletého trvání c. k. státního gymnasia v Třebíči od r. 1871. do r. 1896. Paměti c. k. státního vyššího gymnasia v Třebíči, 3-35.

SOkA. Sova, V. (1921). Osudy gymnasia v Třebíči za 50 let jeho trvání. Památník na oslavu padesátého výročí gymnasia a 25letého jubilea Akademického feriál. klubu v Třebíči, 5-30. inventární číslo 10119.

SOkA. Sova, V. (1946). Z dějin třebíčského gymnasia. *Almanach 75 let gymnasia v Třebíči*, 9-27.

SOkA. Trávníček, O. (1889). Upomínka na slavnost svěcení gymnasiální budovy v Třebíči r. 1889.

SOkA. Výroční zprávy z let 1877-1919.

Moravský zemský archiv v Brně:

MZA. Zemská školní rada Brno B22, karton 3338, inventární číslo 23887.

PŘÍLOHY

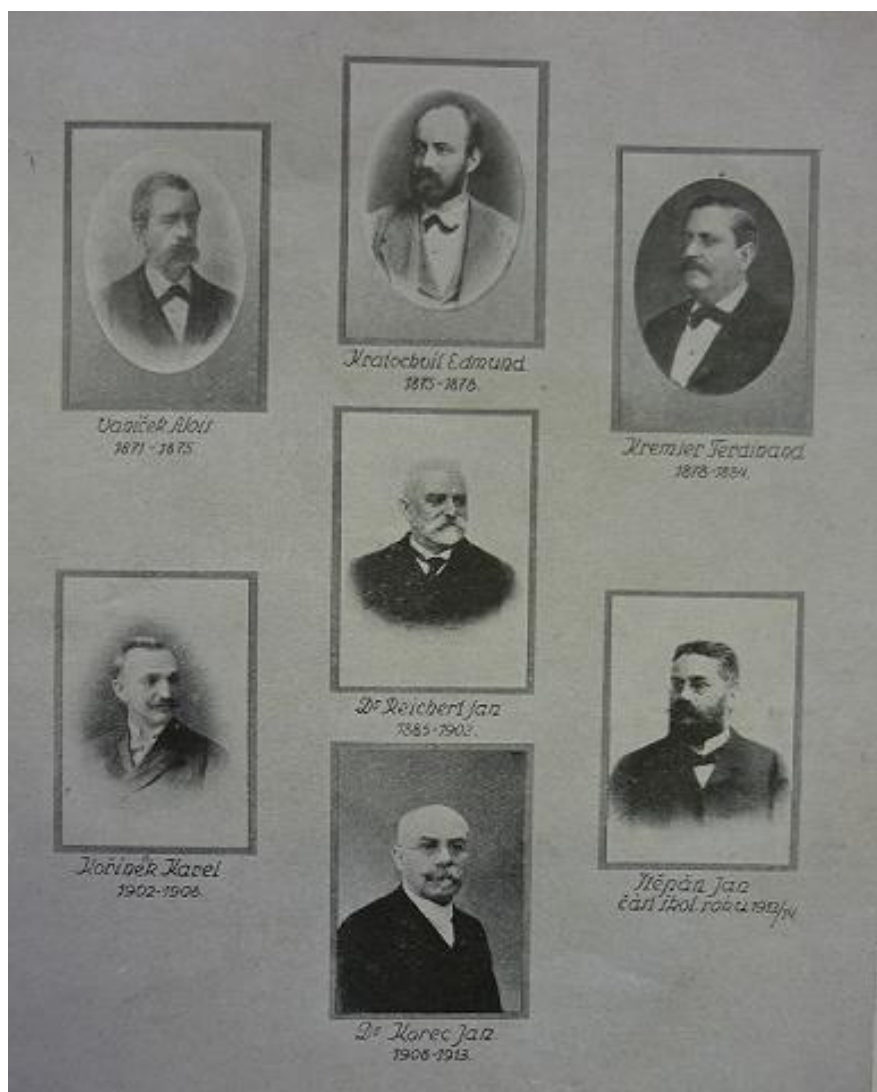
Příloha č. 1

Seznam ředitelů Gymnázia v Třebíči a doba jejich působení od roku 1871 do roku
1924

Alois Vaníček	1871 – 1875
Edmund Kratochvil	1875 – 1878
Ferdinand Kremser	1878 – 1884
PhDr. Jan Reichert	1884 – 1902
Karel Kořínek	1902 – 1908
PhDr. Jan Korec	1908 – 1913
Jan Štěpán	1913 – 1914
Antonín Nevole	1914 – 1924

(převzato z Památníku na oslavu padesátého výročí gymnasia v Třebíči, s. 25-28)

Příloha č. 2

Ředitelé gymnázia od jeho založení do roku 1914

(převzato z Památníku na oslavu padesátého výročí gymnasia v Třebíči, s. 27)

Příloha č. 3

Dům U Krupičků, ve kterém bylo gymnázium umístěno v letech 1871-1875
(převzato z Výroční zprávy z roku 1911/12)

Příloha č. 4

Budova, ve které byla škola umístěna v letech 1876-1889

(převzato z Výroční zprávy z roku 1911/12)

Příloha č. 5

Budovy, v nichž bylo gymnázium v průběhu let provizorně umístěno – radnice, domy
u Máchalů, na Valše a u Dvořáků

(převzato z Památníku na oslavu padesátého výročí gymnasia v Třebíči, s. 17)

Příloha č. 6

Nová budova gymnázia postavená v roce 1889, ve které se vyučuje dodnes
(převzato z Výroční zprávy z roku 1911/12)

Příloha č. 7

B) Počet žáků a tříd od školního roku 1871-2 do roku 1895-6.

Rok školní	T ř í d a														Počet tříd	Počet žáků vůbec		
	I.			II.			III.			IV.		V.	VI.	VII.			VIII.	
	česká	ně-mecká		česká	ně-mecká		česká	ně-mecká		česká	ně-mecká							
a	b		a	b		a	b											
1871-72	37	33	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	70
1872-73	37	38	—	48	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	123
1873-74	40	30	16	27	35	—	40	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	195
1874-75	57	—	15	60	—	15	—	—	45	28	—	—	—	—	—	—	6	221
1875-76	49	—	24	37	—	14	—	—	41	—	25	—	—	—	—	—	6	195
1876-77	31	—	53	33	—	16	—	—	33	—	23	—	—	—	—	—	5	189
1877-78	29	—	48	21	—	36	—	—	35	—	28	—	—	—	—	—	6	194
1878-79	40	—	34	24	—	30	—	—	35	—	30	—	—	—	—	—	6	193
1879-80	39	—	27	31	—	24	—	—	35	—	22	—	—	—	—	—	5	179
1880-81	48	—	32	30	—	19	24	—	21	—	21	—	—	—	—	—	7	194
1881-82	54	—	24	38	—	22	31	—	10	18	18	—	—	—	—	—	8	215
1882-83	51	—	17	40	—	19	30	—	14	25	8	—	—	—	—	—	8	204
1883-84	61	—	23	39	—	11	34	—	12	24	11	—	—	—	—	—	8	215
1884-85	38	30	21	45	—	14	35	—	9	31	10	33	—	—	—	—	10	275
1885-86	43	42	22	40	30	15	35	—	10	37	10	25	23	—	—	—	12	332
1886-87	36	37	25	34	33	17	58	—	11	28	8	26	31	23	—	—	13	347
1887-88	34	32	—	31	32	20	31	30	11	44	9	24	25	22	16	14	14	341
1888-89	37	37	—	56	—	—	55	—	—	52	—	32	15	22	17	9	9	324
1889-90	35	35	—	53	—	—	48	—	—	43	—	33	23	11	17	9	9	299
1890-91	62	—	—	29	30	—	40	—	—	44	—	20	25	14	7	9	9	271
1891-92	61	—	—	51	—	—	51	—	—	38	—	30	19	22	13	8	8	285
1892-93	35	37	—	54	—	—	43	—	—	35	—	22	24	18	20	9	9	258
1893-94	32	32	—	61	—	—	48	—	—	32	—	22	14	9	11	9	9	261
1894-95	35	35	—	44	—	—	31	31	—	44	—	24	18	11	9	10	10	282
1895-96	42	43	—	52	—	—	41	—	—	39b30	—	30	19	10	11	10	10	317
10	Čhrnem:	1063	477	380	978	161	276	676	51	324	555	248	321	237	171	121	220	6049
		1540			1139			737										

Počty žáků a tříd od školního roku 1871 do roku 1896
(převzato z Paměti c.k. státního vyššího gymnasia v Třebíči, s. 89)

Příloha č. 8

XII.

Vaterland und Lebensalter der Schüler am Schlusse des Schuljahres 1878|9.

Classe	Ortsangehörige	Mähren	Niederösterreich	Böhmen	Tirol	Galizien	Istrien	Ungarn	Bayern	Summe	J a h r e										Gesamt-Zahl			
											10	11	12	13	14	15	16	17	18	19		20	21	
											Vorbereitungs-Classe	13	3	—	—	—	—	—	—	—		16	1	1
I. deutsche	16	10	2	2	—	—	1	—	—	30	—	4	7	11	6	1	1	—	—	—	—	—	—	30
I. slavische	7	25	—	1	—	—	—	—	—	33	—	3	9	10	4	6	1	—	—	—	—	—	—	33
II. deutsche	15	9	2	—	—	—	—	—	1	27	—	1	4	5	8	8	—	1	—	—	—	—	—	27
II. slavische	7	16	—	1	—	—	—	—	—	24	—	—	—	4	5	8	3	1	—	1	—	2	—	24
III. deutsche	15	8	3	1	1	—	—	1	—	29	—	—	1	3	9	7	7	2	—	—	—	—	—	29
IV. deutsche	8	13	3	3	—	1	—	—	—	28	—	—	—	—	2	7	12	4	2	1	—	—	—	28
Summe	80	84	10	8	1	1	1	1	1	187	1	9	25	42	34	38	24	8	2	2	—	2	—	187

Národnost a věk žáků ve školním roce 1878/9
(převzato z Výroční zprávy z roku 1878/79, s. 53)

Příloha č. 9

První maturanti gymnázia z roku 1888 – uprostřed učitelský sbor a ředitel, po stranách maturanti

(převzato z Almanachu k stému výročí gymnasia v Třebíči, s. 21)

Příloha č. 10

b) Zkoušky maturitní školního roku 1898.-9.

Ku zkoušce přihlásilo se 19 veřejných žákův ústavu.

Zkoušky písemné maturitní byly konány od 5.—9. června 1899.

Dány jsou tyto úlohy :

1. Z jazyka českého : V práci spočívá blahobyť člověka a blahobyť národů.

2. Překlad z jazyka českého na latinský : Bitva Kanenská. (Z Rissovy cvičební knihy : 40 řádků z článku 162.—164.)

3. Překlad z jazyka latinského na český : Taciti. Hist. l. III., č. 84. od slov „Vitellius capta urbe — c. 86. cum a Galba deocivissent.“

4. Překlad z jazyka řeckého na český : Homer Ilias, IX. 589—629.

5. Z matematiky : a) Jakou hodnotu má B v rovnici tečné $y = -\frac{3}{5}x + B$ křivky $16x^2 + 25y^2 = 400$ a najděte délku tangenty.

b) Kolik zlatých ku konci každého roku přidávati se musí k jistině 1000 zl uložené na celor. $4\frac{1}{2}\%$ slož. úr., aby se jistina po 8 letech zdvojnásobila. c) Z přímého kužele o polomětu $R = 9$ cm a straně $S = 41$ cm má se vykrojití komolý kužel opsaný kolem koule poloměru $\varsigma = 5$ cm; jak velké budou rozměry komole? (R_1, r_1, s).

d) Určete kořen x z rovnice :

$$12.0 \cdot 3 \sin \left(45 + \frac{x}{2} \right) \cos \left(45 - \frac{x}{2} \right) - 5.0 \cdot 3^x + \sin x = 4.$$

Část zadání maturitní zkoušky ze školního roku 1898/99

(převzato z Výroční zprávy z roku 1898/99, s. 55)

Příloha č. 11

Seznam approbovaných abiturientů r. 1888.

Číslo běžné	Jméno	Vlast, rodiště	Dovršená léta věku	Konal studia gymnasiijní let	Uznán za dospělého	Budoucí povolání
1	Bastař Jan	Morava, Čikov	19	8	prostě	Theologie
2	Coufal Vilém	Morava, Zhoř	20	8	prostě	Medicina
3	Dolejší Rudolf	Čechy, Vyskytná	19	8	prostě	Medicina
4	Dvořák Alois	Morava, Třebíč	19	8	s vyznamenáním	Theologie
5	Franěk Augustin	Morava, Náměšť	20	8	prostě	Vojenství
6	Hobza Antonín	Morava, Starč	20	8	prostě	Učitelství
7	Jeleček Čeněk	Morava, Výčapy	21	8	prostě	Vojenství
8	Kršňák František	Morava, Třebíč	23	8	prostě	Theologie
9	Kříkava Cyrill	Morava, Olšany	18	8	s vyznamenáním	Theologie
10	Podhrázský Ant.	Morava, Příšovice	21	8	prostě	Vojenství
11	Tobolka Josef	Morava, Radotice	21	9	prostě	Theologie
12	Viderlechner Josef	Morava, Třešť	20	8	prostě	Theologie
13	Vošmera Leopold	Morava, Třebíč	23	8	prostě	Poštovní úřednictví.

Seznam prvních úspěšných maturantů z roku 1888, jejich věk, rodiště a budoucí povolání

(převzato z Výroční zprávy z roku 1888/89, s. 51)

Příloha č. 12

Přehled počtu profesorů a studentů

Školní rok	Počet profesorů	Počet studentů
1871/72	3	76
1881/82	14	181
1891/92	17	269
1901/02	20	347
1911/12	23	364
1921/22	26	326

(převzato z SOkA, Výroční zprávy)

Příloha č. 13

Počty absolventů gymnázia

Rok	Počet absolventů	Rok	Počet absolventů
1888	15	1904	29
1889	16	1905	23
1890	15	1906	29
1891	8	1907	30
1892	13	1908	15
1893	20	1909	41
1894	11	1910	38
1895	8	1911	28
1896	10	1912	37
1897	17	1913	30
1898	14	1914	29
1899	20	1915	43
1900	14	1916	16
1901	18	1917	27
1902	22	1918	28
1903	23	1919	7

(převzato z Almanachu Gymnázia Třebíč 1871-1996, s. 293)

Příloha č. 14

Přehled hodin vyučovacích.									
Učilo se v tém dni	Ve třídě								Celkem hodin
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	
Náboženství	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Jazyku latinskému	8	8	6	6	6	6	5	5	50
Jazyku řeckému	—	—	5	4	5	5	4	5	28
Jazyku českému (vyučovacímu)	4	4	3	3	3	3	3	3	26
Zeměpisu a dějepisu	3	4	3	4	3	4	3	3	27
Mathematice	3	3	3	3	4	3	3	2	24
Přírodopisu	2	2	2 ^{v II. pol.}	—	2	2	—	—	v I. 8 pol. 8 v II. 10 pol. 10
Fysice	—	—	2 ^{v I. pol.}	3	—	—	4	3	v I. 12 pol. 12 v II. 11 pol. 11
Filosof. propaedeutice	—	—	—	—	—	—	2	2	4
Kreslení	4	4	4	4	—	—	—	—	16
Jazyku německému (rel. povinnému)	4	4	3	3	3	3	3	3	26

Přehled vyučovacích hodin z roku 1908/09

(převzato z Výroční zprávy z roku 1908/09, s. 28)

Příloha č. 15

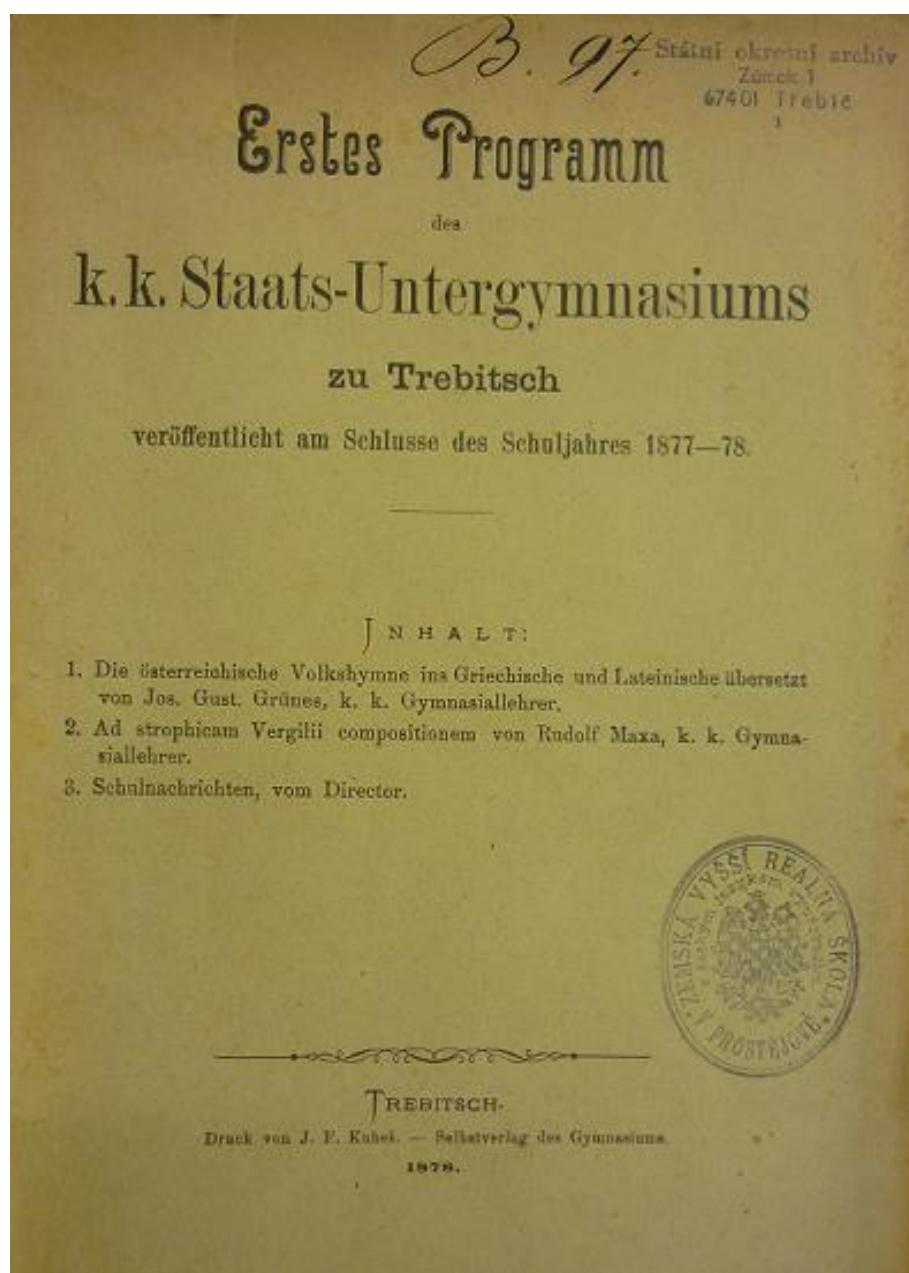
Přehled hodin učebných.									
Učilo se v tém dni	V e t ř í d ě								Celkem hodin
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	
Náboženství	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Jazyku čes. (vyuč.)	4	4	3	3	3	3	3	3	26
Jazyku německému	4	4	3	3	—	—	—	—	14
Jazyku latinskému	7	6	6	6	6	6	5	5	47
Jazyku řeckému	—	—	5	4	5	5	4	5	28
Dějepis	—	2	2	2	3	4	3	v I. p. 4 v II. p. 3	v I. p. 20 v II. p. 19
Zeměpis	2	2	2	2	1	1	—	—	10
Matematice	3	3	3	3	3	3	3	2	23
Přírodopisu	2	2	—	—	3	3	—	—	10
Fysice a chemii	—	—	2	3*	—	—	4	v I. p. 3 v II. p. 4	v I. p. 12 v II. p. 13
Filosof. propedeutice	—	—	—	—	—	—	2	2	4
Kreslení	3	3	2	2	—	—	—	—	10
Krasopisu	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Tělocviku	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Jazyku německému (rel. povinnému)	—	—	—	—	3	3	3	3	12

* V I. pololetí fysika, v II. pololetí chemie a mineralogie.

Přehled vyučovacích hodin z roku 1917/18

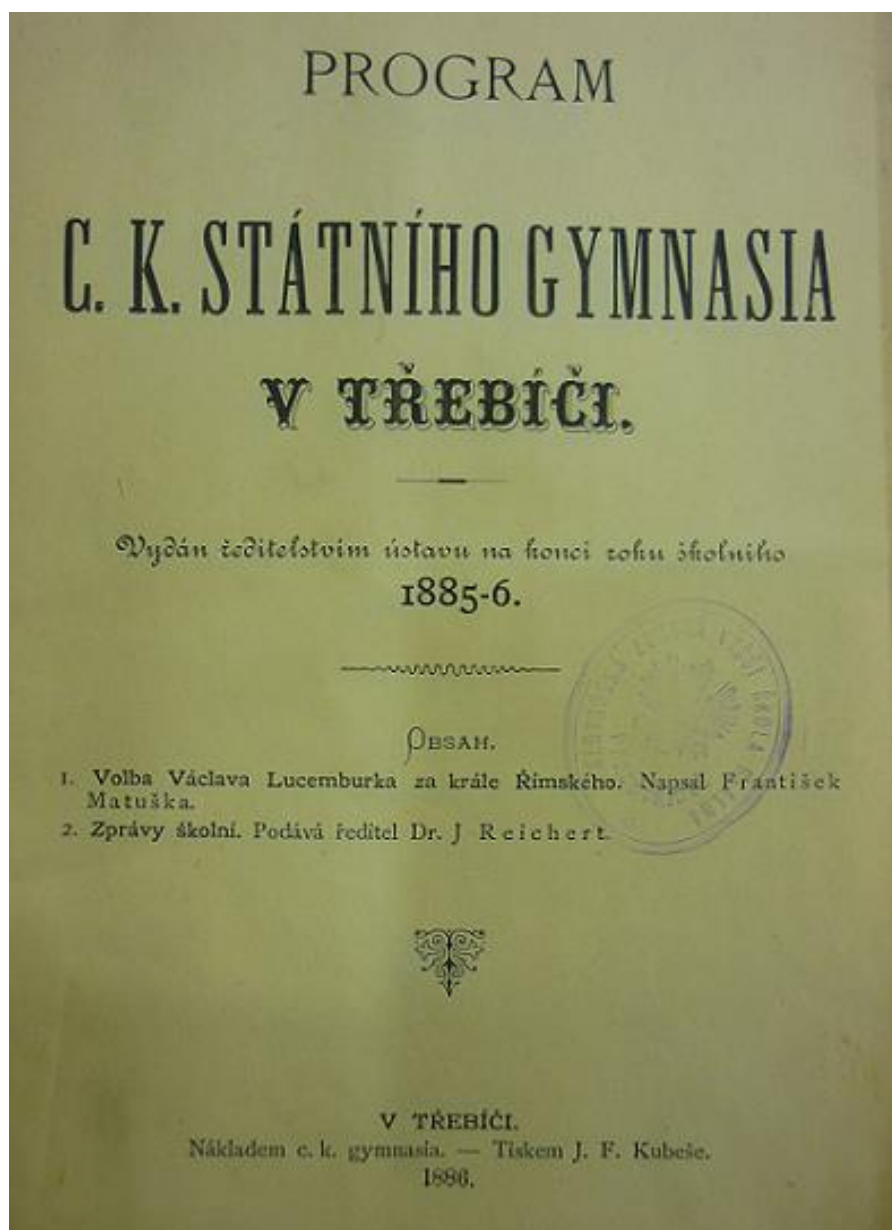
(převzato z Výroční zprávy z roku 1917/18, s. 10)

Příloha č. 16

Titulní strana školní zprávy gymnázia ze školního roku 1877-78, tedy z doby, kdy bylo gymnázium německé
(převzato z SOkA, Výroční zprávy)

Příloha č. 17

Titulní strana školní zprávy gymnázia ze školního roku 1885-86, tedy z doby, kdy bylo gymnázium opět počestěno
(převzato z SOkA, Výroční zprávy)

Příloha č. 18

C. k. zemská školní rada moravská.

<p>Č. j. 26609</p> <p>Datum 23 25 1909 č. 38855 Právo 25 25</p> <p>Dělo od <i>ministrstva kultury a vyučování</i></p> <p>Vše: <i>st. I. Přeměna státního gymnasia v Třebíči v osmileté reálné g. "Erdmannův ústav" k potání příslušného vyučování.</i> k č. 72.65 ze dne 6. září 1909</p> <p>Vše: <i>st. II. Přeměna soukromého učení v Třebíči reálné gymnasia.</i></p>	<p style="text-align: center;"><u>Český odbor.</u></p> <p style="text-align: center;">1. Administrativní oddělení. <i>zn. Vlk</i></p> <p>Prodehozí č. s.</p> <p style="text-align: right;">V Brně dne 24. září 1909.</p> <p style="text-align: center;">I</p> <p style="text-align: center;"><i>Představenstvu městské školy Třebíče.</i></p> <p><i>Uváživši k ministrstvu kultury a vyučování ze dne 23. září 1909, č. 38855, předložený jí návrh, že škola, dle ministerstva ze dne 3. srpna 1909, č. 36125, jež má být přeměněna v osmileté reálné gymnázium, jež má být nově organizováno, do 31. října 1909.</i></p> <p style="text-align: center;">II</p> <p style="text-align: center;"><i>1. do spis. č. I. 1</i></p> <p><i>Dělnice</i> <i>ředitelka státního gymnasia Třebíče</i> <i>na vědomí.</i></p>
--	--

Do výpravy dne 2. 10. 1909

Moud. *[Signature]*

Prostředí: *[Signature]*

Výprava dne 5/10 1909

Do registratury dne 6. 10. 1909

Čís. označ. 3

23886/1909

Přeměna gymnázia na osmileté reálné gymnázium
(převzato z MZA, Zemská školní rada)